

ژئوپلیتیک قدرت نرم ایران

* دکتر حسین هرسیج

** مجتبی تویسرکانی

*** لیلا جعفری

چکیده

قدرت نرم به آن دسته از قابلیت‌ها و منابع یک کشور چون فرهنگ، آرمان یا ارزش‌های اخلاقی اطلاق می‌شود که به صورت غیرمستقیم بر منافع یا

---

* دکتر حسین هرسیج دانشیار علوم سیاسی دانشگاه اصفهان می‌باشد.
(harsij@ase.ui.ac.ir)

** مجتبی تویسرکانی دانشجوی دکترای روابط بین‌الملل دانشگاه تهران می‌باشد.
(m.touyserkani@pol.tui.ac.ir)

*** لیلا جعفری دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل دانشگاه اصفهان می‌باشد.
(leila.jafari@gmail.com)

مقاله حاضر برگرفته از مطالعات و تحقیقات طرح «تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای میزان قدرت نرم ایران و امریکا در خاورمیانه» است که در حوزه معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه اصفهان در حال اجراست. بدین وسیله از آن معاونت به دلیل حمایت‌های معنوی و مادی قدردانی به عمل می‌آید.

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۸/۵/۴

تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۱۱/۱۵

پژوهشنامه علوم سیاسی، سال چهارم، شماره دوم، بهار ۱۳۸۸، صص ۲۶۹-۲۲۵.

رفتارهای دیگر کشورها اثر می‌گذارد. بهره‌گیری از ابعاد نرم‌افزاری قدرت سبب می‌شود از هزینه‌های محسوس قدرتمندی کشورها به طرز شگفت‌انگیزی کاسته شود. هدف از انجام این پژوهش، بررسی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سطح تحلیل منطقه‌ای و مقایسه‌ی میزان تأثیرگذاری این بُعد از قدرت کشورمان بر حسب مناطق مختلف ژئوپلیتیکی است.

در این نوشتار از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و مدل‌سنجش ماتریسی برای محاسبه‌ی وزن و جایگاه نسبی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در هفت منطقه‌ی ژئوپلیتیکی بر اساس مؤلفه‌های ده‌گانه‌ی سنجش قدرت نرم کشورها در قالب ۱۸ شاخص، استفاده شده است. اطلاعات نیز از طریق منابع کتابخانه‌ای، اینترنتی و بهره‌گیری از پایگاه‌های خبری با تکیه بر داده‌های عینی - تاریخی گردآوری و سعی شده تا از معتبرترین و جدیدترین اطلاعات آماری و توصیفی مراکز مطالعاتی داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی استفاده شود.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد جمهوری اسلامی ایران بیشترین کاربرد مؤلفه‌های قدرت نرم را در میان کشورهای اوراسیای مرکزی (۲۸/۷۶ درصد) و کمترین میزان (۶۹/۳ درصد) را به نسبت منطقه امریکای لاتین داشته است. همچنین مشخص شد بالاترین میزان اعمال قدرت نرم ایران در مناطقی است که ساکنان آن بیشتر با زبان فارسی در ارتباط هستند. ضمناً جمهوری اسلامی ایران بیشترین موفقیت در کاربرد عوامل متغیر قدرت نرم را در زمینه بهره‌گیری از مؤسسات ایران‌شناسی در سایر کشورها داشته است.

واژه‌های کلیدی: قدرت نرم، قدرت نرم ایران، ژئوپلیتیک، اسلام، تشیع، زبان فارسی.

مقدمه

ژئوپلیتیک بیانگر تأثیر جغرافیا بر امور تاریخی و سیاسی است و توجه خود را عموماً بر عوامل جغرافیایی معطوف می‌دارد که در شکل‌گیری سیاست‌ها مؤثرند. از این منظر، ژئوپلیتیک دانشی است که روابط میان جغرافیای دولت‌ها و سیاست‌های آنها را مورد مطالعه قرار می‌دهد. بر همین اساس این علم از آغاز پیدایش، حول محور قدرت شکل گرفت و گسترش یافت. نکته‌ی اساسی در ژئوپلیتیک، ارزیابی قدرت یک ملت و نیز فرصت‌ها و توانایی‌هایش در حفظ و بسط قدرت خویش در ابعاد ملی، منطقه‌ای و جهانی است.

قدرت به عنوان یکی از مفاهیم اصلی علم سیاست، به معنای توانایی نفوذ برای تغییر در رفتار دیگران به منظور رسیدن به نتیجه مطلوب است. قدرت به هر شیوه‌ای که اعمال شود، هدفش به اطاعت کشیدن دیگران است. تمامی کشورها در عرصه روابط بین‌الملل در پی افزایش قدرت و نفوذ خود هستند. هر اندازه کشوری بتواند قدرت خویش را فزون‌تر کند، می‌تواند بقا و امنیت خویش را بیشتر تضمین نموده و از سوی دیگر بیش از پیش اهداف خود را جامه‌ی عمل بپوشاند. در این میان، توان نظامی و اقتصادی که ممکن است بر مبنای تطمیع یا تهدید شکل گرفته باشد، غالباً دیگران را وادار به تغییر موضع می‌کند؛ بنابراین یک وجه از قدرت، توانایی نظامی و اقتصادی است که قدرت سخت خوانده می‌شود.

هم‌زمان با ورود به هزاره سوم میلادی و به دلیل تغییر ماهیت سیاست‌های بین‌المللی، منابع قدرت نیز تحول یافته و اشکال نامحسوس قدرت از اهمیت بیشتری برخوردار شده است. در واقع تحول بستر قدرت در سیاست بین‌الملل موجب شده تا قدرت از خاستگاه اصلی خود تغییر مکان داده و جوامع نیز

قدرتمندی را نه در گروهی منابع صرفاً مادی بلکه در توانایی تغییر رفتار دولت‌های دیگر به حساب آورند. این بعد از قدرت، چهره دوم قدرت^۱ یا قدرت نرم^۲ خوانده می‌شود که محصول و برآیند کسب اعتبار بین‌المللی و تأثیرگذاری غیرمستقیم همراه با رضایت، بر دیگران است. قدرت نرم، توجه به اشغال فضای ذهنی شهروندان دیگر جوامع، از طریق ایجاد اقناع است و هدف آن در درجه نخست، افکار عمومی خارج کشور است. در قدرت نرم باید دید دنیا چگونه به ما می‌نگرد، نه اینکه ما به دنیا چگونه می‌نگریم.

از آنجاکه قدرت نرم با به کارگیری ابزارهایی چون فرهنگ، ایدئولوژی، آرمان و ارزش‌های اخلاقی به صورت غیرمستقیم بر منافع یا رفتار دیگر کشورها و جوامع تأثیر می‌گذارد، بنابراین موفقیت در کاربرد ابعاد نرم‌افزاری قدرت از سوی دولت‌ها با توجه به شرایط و ویژگی‌های فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی خاص هر کشور یا منطقه متفاوت است. تعیین گستره ژئوپلیتیکی قدرت نرم هر کشور، به معنای بررسی میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های نرم‌افزاری قدرت آن کشور در دیگر کشورها و مناطق ژئوپلیتیکی است.

هدف از انجام این پژوهش، بررسی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان و مقایسه گستره مؤلفه‌های نرم‌افزاری قدرت کشور، برحسب مناطق مختلف ژئوپلیتیکی است. بنابراین محور اصلی و مسئله اساسی تحقیق عبارت است از اینکه «بیشترین میزان کاربرد و اعمال مؤلفه‌های نرم‌افزاری قدرت جمهوری اسلامی ایران در جهان، مربوط به کدامیک از مناطق ژئوپلیتیکی است؟» در همین راستا، تحقیق حاضر سؤال فرعی ذیل را نیز مدنظر قرار داده که «جمهوری اسلامی ایران در خصوص کاربرد آن دسته از منابع و ابزارهای قدرت نرم که به عملکرد و فعالیت کشورها مربوط است (عوامل تغییرپذیر)، در کدام زمینه‌ها موفق‌تر عمل نموده است؟»

پاسخ اولیه (فرضیه)ای که در پاسخ سؤال اصلی تحقیق طرح شده، این است که: «رابطه مستقیمی میان وزن و جایگاه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در

1. The Second Face of Power

2. Soft Power

مناطق مختلف ژئوپلیتیکی، با نسبت مسلمانان و شیعیان هر منطقه وجود دارد. بر این اساس، بیشترین میزان کاربرد و اعمال مؤلفه‌های نرم‌افزاری قدرت جمهوری اسلامی ایران در جهان، به ترتیب مربوط به مناطق خاورمیانه، افریقا، اوراسیای مرکزی، آسیا - پاسیفیک، اروپا، امریکای شمالی و سرانجام امریکای لاتین خواهد بود».

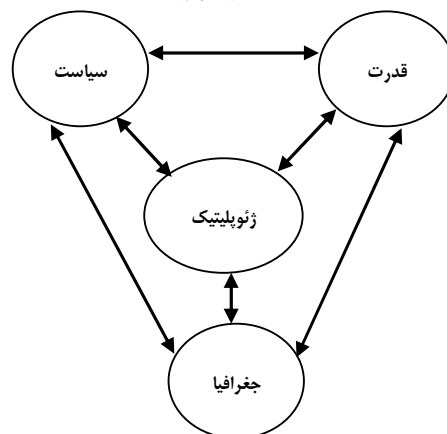
روش انجام تحقیق، توصیفی - تحلیلی است و با طراحی مدل سنجش ماتریسی، وزن و جایگاه نسبی قدرت نرم اعمال‌شده از سوی جمهوری اسلامی ایران در هر یک از مناطق ژئوپلیتیکی بر اساس ۱۸ شاخص و مؤلفه مختلف در قالب ده عنوان محاسبه شده است. از روش‌شناسی استنباطی نیز برای فهم نظریه قدرت نرم و مؤلفه‌های مربوط به کاربرد آن در دیگر کشورها استفاده شده است. به این ترتیب در بخش یافته‌های تحقیق، مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مناطق مختلف ژئوپلیتیکی به صورت توصیفی و آماری بیان شده و تجزیه و تحلیل یافته‌ها نیز عمدتاً با شیوه استدلال و تحلیل کیفی انجام پذیرفته است.

با توجه به تنوع و تعدد عوامل و متغیرهای سنجش میزان اعمال و کاربرد قدرت نرم ایران در کشورها و مناطق گوناگون و، یکسان نبودن داده‌های گردآوری‌شده از نظر مبنا و ماهیت که برحسب مورد به صورت درصد یا تعداد است، ابتدا از روش محاسبه مقادیر مطلق و یکسان نمودن مبنای داده‌ها برحسب درصد استفاده شده و پس از آن، هر یک از این مقادیر دوباره بر مبنای صد برده شده تا نتیجه نهایی برای هر منطقه به صورت مقادیر نسبی و کسری از صد درصد درآید. از این رو در هر مورد، امتیاز یا میزان همگرایی هر منطقه با جمهوری اسلامی ایران از لحاظ شاخص‌های کاربرد مؤلفه‌های قدرت نرم، از مجموع صد درصد، مورد محاسبه قرار گرفته است. یافته‌های مربوط به مقادیر مطلق در خصوص هر یک از شاخص‌ها نیز طی جدولی در انتهای یافته‌های تحقیق آورده شده است. توضیحات مربوط به چگونگی محاسبه مقادیر مطلق و یافته‌های به‌دست‌آمده از اطلاعات گردآوری‌شده و تبدیل آنها به مقادیر نسبی نیز طی هر بخش به تفکیک آمده است.

مبانی نظری

ژئوپلیتیک عبارت است از مطالعه توزیع جغرافیایی قدرت بین کشورهای جهان^(۱) و نیز شیوه قرائت و نگارش سیاست بین‌الملل توسط صاحبان قدرت و اندیشه و تأثیر آنها بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی؛^(۲) از این رو با وجود اینکه قدرت با سیاست آمیخته و در آن مستتر است، می‌توان ژئوپلیتیک را در قالب یک مفهوم ترکیبی تبیین کرد که در آن سه عنصر اصلی یعنی جغرافیا، قدرت و سیاست دارای خصلتی ذاتی هستند.^(۳) ترکیب سه مؤلفه جغرافیا، قدرت و سیاست، الگوهای رفتاری گروه‌های متشکل انسانی را نسبت به یکدیگر تعیین می‌کند؛ از این رو موضوع ژئوپلیتیک را روابط متقابل متغیرهای مزبور و رفتار گروه‌های انسانی متشکل نسبت به یکدیگر بر پایه ترکیب جغرافیا، قدرت و سیاست تشکیل می‌دهد. بنابراین ژئوپلیتیک عبارت است از علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آنها با یکدیگر.^(۴)

شکل ۱. دیاگرام ژئوپلیتیک

در این مدل، جغرافیا در سه حوزه فضا، محیط و انسان‌ها مورد توجه قرار گرفته است. در حوزه فضا، تعامل‌های فضایی، حوزه‌های نفوذ، سیستم‌ها و ساختارهای فضایی مدنظر هستند. در حوزه محیط، ویژگی‌ها و عوامل محیط طبیعی و مصنوعی نظیر موقعیت، وسعت و الگوی پخش منابع، اقلیم، آب و خاک، ساخت‌های اقتصادی و معیشتی، سکونت‌گاه‌ها و غیر آن مورد توجه بوده و در حوزه انسان‌ها،

خصلت‌ها و کارکردهای گروهی نظیر ویژگی‌های مردم‌شناسی، فرهنگی، روان‌شناسی و اجتماعی، جمعیتی، سطح توسعه‌یافتگی، اخلاقیات و روحیات، عقاید و تمایلات عمومی، ترکیب‌های اجتماعی و غیر آن در ارتباط با ملت و گروه‌های بومی و ساکن، مورد توجه است.

عنصر سیاست در سه حوزه ایدئولوژی و اندیشه سیاسی، ساختارها و سیستم‌های سیاسی نظیر دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی، نهادهای اجتماعی و مدنی و نیز کنش و رفتار سیاسی که از سوی بازیگران در پیش گرفته می‌شود، مورد توجه است. بازیگرانی که اقدام به تصمیم‌گیری و کنش سیاسی می‌کنند نیز در حوزه‌های مختلفی قرار دارند و شامل دولت‌ها و حکومت‌ها، گروه‌های سیاسی، سازمان‌های غیرحکومتی، نهادهای فراملی و بین‌دولتی، و افراد نظیر نخبگان اجتماعی و رهبران سیاسی می‌شوند. عنصر قدرت نیز که از سوی بازیگران سیاسی اعم از دولت‌ها، سازمان‌ها، افراد و غیره به کار گرفته می‌شود در مقیاس‌های مختلف محلی، ملی و بین‌المللی شامل ابعاد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، نظامی، علمی، فناوری، ارتباطی - رسانه‌ای و غیر آن می‌شود.^(۵) مؤلفه قدرت در هر سطحی و در هر بعدی، از نظر تولید، کاربرد و الگوی پخش و رده‌بندی، به شکلی از عناصر دیگر یعنی جغرافیا و سیاست متأثر بوده و متقابلاً نیز بر آنها تأثیر می‌گذارد.^(۶)

در کلی‌ترین سطح، قدرت به معنای توانایی تأثیرگذاری بر رفتار دیگران به منظور رسیدن به نتایج دلخواه است. برای تحت تأثیر قرار دادن رفتار دیگران چندین راه وجود دارد: می‌توان آنها را با تهدید یا اعمال نیروی قهریه مجبور به انجام کاری کرد؛ می‌توان با کاربرد منابع اقتصادی دیگران را وادار به تبعیت نمود؛ یا اینکه با بهره‌گیری از مؤلفه‌های نرم‌افزاری قدرت آنها را جذب و با خود همراه کرد.^(۷) ابعاد نرم‌افزاری قدرت یا نرم‌افزارگرایی^۱، اصطلاحی است که از دیدگاه جوزف نای^۲ نظریه‌پرداز امریکایی در زمینه ضرورت بهره‌گیری ایالات متحده از منابع قدرت نرم گرفته شده است. مفهوم قدرت نرم را می‌توان در آثار هانس جی مورگنتا،^۳ کلوس کنور^۱ و رای کلاین^۲ ردیابی کرد.^(۸)

1. Softwarism

2. Joseph S. Nye

3. Hans J. Morgenthau

همان‌گونه که در سال‌های اخیر جوزف نای به طور خلاصه بیان کرده، قدرت نرم بر مبنای توانایی شکل‌دهی به ترجیحات دیگران استوار است که عمدتاً با مقوله‌های نامحسوس و ناملموسی همچون جاذبه‌های شخصیتی، فرهنگی، ارزش‌ها و نهادهای سیاسی و سیاست‌های جذاب که مشروع تلقی می‌شوند، مرتبط است.^(۹) بر این اساس، قدرت نرم چیزی فراتر از قدرت فرهنگی است و دیگر اینکه به اندازه قدرت سخت، وابسته به دولت نیست و تنها در چنبره حکومت محبوس نبوده^(۱۰) و فرهنگ عمومی جامعه تأثیر فراوانی بر آن دارد.

در واقع قدرت سخت یا در کاربرد ابزارهای نظامی، اعمال زور، بازدارندگی، تهدید و ارعاب، جنگ و سیاست زورمدارانه جلوه می‌کند یا در اعمال قدرت اقتصادی، تحت فشار مالی گذاشتن، تحریم اقتصادی، رشوه دادن، کمک‌های مالی و تشویق و تهدید اقتصادی خود را نشان می‌دهد. اما قدرت نرم، سرشت دیگری دارد و خود را از راه جذابیت، فریبندگی، برنامه‌ریزی فرهنگی، ترویج رشته‌ای از ارزش‌ها به میانجی رسانه و نیز دیپلماسی عمومی و چندجانبه آشکار می‌سازد. بنابراین قدرت نرم یعنی توانایی دولت‌ها برای دستیابی به هدف دلخواه از راه اقناع و کشش، نه از طریق اعمال زور یا پرداخت پول.^(۱۱) دیپلماسی عمومی نیز به مثابه بازوی اجرایی قدرت نرم، به معنای تأثیرگذاری بر نگرش‌های عمومی توسط دولت در کشورها و جوامع دیگر و کاربرد ابزارهای بین فرهنگی و ارتباط بین‌المللی در سیاست خارجی است.

اعمال قدرت نرم و بهره‌گیری از دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی، همواره از مؤلفه‌های کلیدی در رهبری کشورها بوده و در جهان یکپارچه کنونی که به واسطه یک ساختار ارتباطی پیچیده به دهکده‌ای کوچک تبدیل شده، امکانی است برای کشورها تا هزینه‌های مرتبط با قدرت سخت و دیپلماسی سنتی را به طرز شگفت‌آوری پایین آورند و گاه حتی به اهدافی دست یابند که با هر میزان قدرت سخت نیز رسیدن به آن امکان‌پذیر نخواهد بود.

تحقیق حاضر مربوط به بررسی میزان کاربرد ابزارهای قدرت نرم جمهوری

1. Klaus Knorr

2. Ray Cline

اسلامی ایران در گستره جهانی و اعمال مؤلفه‌های نرم‌افزاری قدرت، به تفکیک هفت منطقه ژئوپلیتیکی ذیل است: خاورمیانه، آسیا - پاسیفیک^۱، اوراسیای مرکزی^۲ (جمهوری‌های آسیای مرکزی، قفقاز جنوبی و فدراسیون روسیه)، اروپا، افریقا، امریکای شمالی، و امریکای لاتین.

یافته‌های تحقیق: منابع، مؤلفه‌ها و ابزارهای اعمال قدرت نرم ایران

قدرت نرم هر کشور در ابتدا از سه منبع سرچشمه می‌گیرد: فرهنگ (بخش‌هایی که برای دیگران جذاب است)، ارزش‌های سیاسی (زمانی که منطبق با افکار عمومی داخل و خارج باشد)، و سیاست خارجی (زمانی که مشروع و اخلاقی تلقی شوند).^(۱۲)

بر این اساس، برخی ابزارها و راهکارهای عملی دستیابی و در اختیار داشتن قدرت نرم کشورها را می‌توان این‌گونه برشمرد: (۱) همگرایی و پیوندهای فرهنگی، مذهبی، قومی و زبانی با سایر کشورها؛ (۲) ایجاد نمایندگی‌های سیاسی، کنسولی و به‌ویژه فرهنگی در دیگر کشورهای جهان؛ (۳) تشکیل انجمن‌های دوستی و برگزاری هفته‌های فرهنگی در کشورهای مختلف جهت شناساندن ظرفیت‌های فرهنگی کشور و ایجاد تعامل با افکار عمومی در خارج؛ (۴) سفرهای خارجی مسئولین سیاسی و فرهنگی کشور به نقاط مختلف جهان؛ (۵) انتشار و توزیع روزنامه و ایجاد شبکه‌های خبری - رسانه‌ای به زبان‌های مختلف؛ (۶) برنامه‌های تبادل استاد و دانشجو و همکاری‌های علمی؛ (۷) پذیرش مهاجران و تشویق به مسافرت‌های خارج از کشور جهت انتقال فرهنگ داخل به خارج؛ (۸) پذیرش توریست؛ (۹) ایجاد و تقویت مؤسسات ایران‌شناسی و زبان‌شناسی؛ (۱۰) تشویق به آموزش زبان‌های دیگر در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی جهت تعامل با دنیای خارج.

۱. همگرایی و پیوندهای مذهبی، زبانی و قومی

جمهوری اسلامی ایران با بیش از ۷۵ میلیون مسلمان (۹۸ درصد) که از این میزان، ۸۹ درصد شیعه و ۹ درصد سنی هستند، یکی از کشورهای بزرگ، پرجمعیت و

تأثیرگذار اسلامی است. در این میان، منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه با حضور ۱۵ کشور، بیشترین قرابت مذهبی را با جمهوری اسلامی ایران دارد.

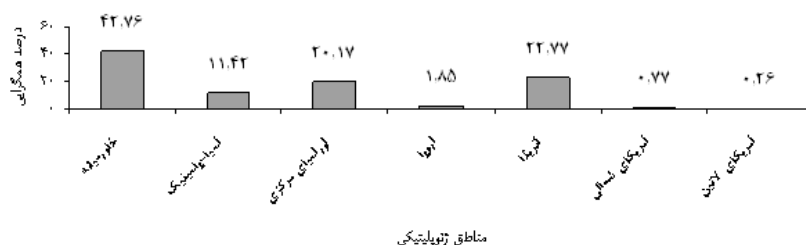
دسته‌بندی اطلاعات مربوط به تعداد مسلمانان کشورهای مختلف جهان و درصد مسلمانان از کل جمعیت هر کشور که از طریق سایت‌های اینترنتی و پایگاه داده‌های مراکز مطالعاتی منطقه‌ای و جهانی گردآوری شده است، تعداد مسلمانان هر منطقه را به شرح ذیل نشان می‌دهد:

خاورمیانه: ۲۵۷/۲۲۵/۵۰۰ نفر؛ آسیا - پاسیفیک: ۸۹۹/۶۴۵/۹۰۰ نفر؛ اوراسیای مرکزی: ۱۱۰/۴۸۳/۶۰۰ نفر؛ اروپا: ۲۳/۶۶۰/۰۰۰ نفر؛ افریقا: ۴۱۹/۷۴۰/۰۰۰ نفر؛ امریکای شمالی: ۷/۴۰۰/۰۰۰ نفر؛ امریکای لاتین: ۲/۷۹۰/۰۰۰ نفر.^(۱۳)

حال با توجه به کل جمعیت هر منطقه، درصد مطلق مسلمانان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی بدین قرار است: خاورمیانه (۹۲/۹۶ درصد)، آسیا - پاسیفیک (۲۴/۸۳ درصد)، اوراسیای مرکزی (۴۳/۸۴ درصد)، اروپا (۴/۰۲ درصد)، افریقا (۴۹/۵۱ درصد)، امریکای شمالی (۱/۶۸ درصد)، امریکای لاتین (۰/۵۷ درصد).

مجموع مقادیر مطلق مسلمانان ساکن در مناطق ژئوپلیتیکی مختلف از کل جمعیت هر منطقه، ۲۱۷/۴۱ درصد است. بنابراین مقادیر نسبی مسلمانان هر منطقه که بر مبنای «عدد صد» محاسبه شده چنین است: خاورمیانه (۴۲/۷۶ درصد)، آسیا - پاسیفیک (۱۱/۴۲ درصد)، اوراسیای مرکزی (۲۰/۱۷ درصد)، اروپا (۱/۸۵ درصد)، افریقا (۲۲/۷۷ درصد)، امریکای شمالی (۰/۷۷ درصد)، امریکای لاتین (۰/۲۶ درصد). نمودار ۱ نشان‌دهنده میزان نسبی مسلمانان هر منطقه است.

نمودار شماره ۱. میزان همگرایی اسلامی میان مناطق مختلف ژئوپلیتیکی با جمهوری اسلامی ایران

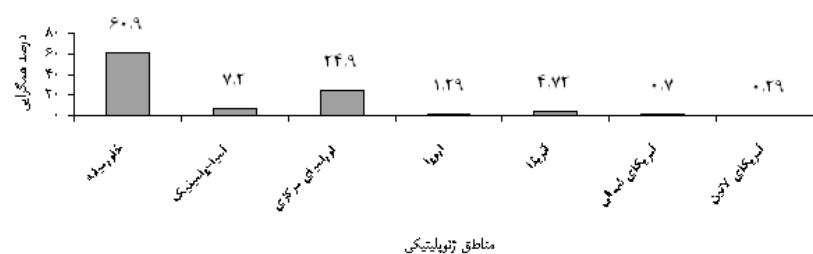
همچنین ایران مهد تشیع است. شیعیان حدود ۱۶ درصد از کل جمعیت مسلمانان جهان را تشکیل می‌دهند. گردآوری اطلاعات پراکنده موجود از جمعیت شیعه هریک از کشورها، تعداد شیعیان مناطق ژئوپلیتیکی را چنین مشخص می‌کند:

خاورمیانه: ۵۲/۴۰۰/۰۰۰ نفر؛ آسیا - پاسیفیک: ۸۱/۱۹۲/۰۰۰ نفر؛ اوراسیای مرکزی: ۱۹/۵۰۰/۰۰۰ نفر؛ اروپا: ۲/۳۵۰/۰۰۰ نفر؛ افریقا: ۱۲/۴۵۰/۰۰۰ نفر؛ امریکای شمالی: ۹۸۵/۰۰۰ نفر؛ امریکای لاتین: ۴۲۵/۰۰۰ نفر.^(۱۴)

با توجه به کل جمعیت هر منطقه، درصد مطلق شیعیان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی بدین قرار است: خاورمیانه (۱۸/۹۴ درصد)، آسیا - پاسیفیک (۲/۲۴ درصد)، اوراسیای مرکزی (۷/۷۴ درصد)، اروپا (۰/۴ درصد)، افریقا (۱/۴۷ درصد)، امریکای شمالی (۰/۲۲ درصد)، امریکای لاتین (۰/۰۹ درصد).

مجموع درصد مطلق شیعیان ساکن در مناطق ژئوپلیتیکی مختلف از کل جمعیت هر منطقه، ۱/۳۱ درصد است. بنابراین مقادیر نسبی شیعیان هر منطقه که از «صد درصد» محاسبه شده چنین است: خاورمیانه (۶۰/۹ درصد)، آسیا - پاسیفیک (۷/۲ درصد)، اوراسیای مرکزی (۲۴/۹ درصد)، اروپا (۱/۲۹ درصد)، افریقا (۴/۷۲ درصد)، امریکای شمالی (۰/۷ درصد)، امریکای لاتین (۰/۲۹ درصد). نمودار ۲ نشان‌دهنده میزان نسبی جمعیت شیعه هر منطقه است.

نمودار شماره ۲. میزان همگرایی شیعی میان مناطق مختلف ژئوپلیتیکی با جمهوری اسلامی ایران

علاوه بر اسلام و مذهب تشیع، زبان فارسی نیز با اینکه یکی از ارکان اصلی هویت ایرانی است و بعد از انقلاب مشروطه به عنوان زبان ملی ایران تبلیغ و شناخته شده است، اما هویتی بسیار فراتر از فلات ایران دارد. زبان فارسی و دورنمای تاریخی و

گسترش آن را در بیرون مرزها و در سرزمین‌هایی چون شبه‌جزیره بالکان، شبه‌قاره هند، اسپانیا، ارمنستان، و آسیای میانه می‌توان بازاندیشی کرد. خاستگاه همگونی‌های واژگانی و ساختاری زبان فارسی با دیگر زبان‌ها و گسترش زبان فارسی در کشورهای چون هند، پاکستان، ترکیه، بوسنی و هرزگوین، آلبانی، صربستان، کرواسی، مونته‌نگرو و مقدونیه را می‌توان از دیدگاه‌های تاریخ طبیعی و تاریخ اجتماعی بررسی کرد.

هم‌اکنون فارسی زبان رسمی ایران و تاجیکستان و یکی از زبان‌های رسمی افغانستان است. زبان فارسی، گویش‌ورانی نیز در هندوستان و پاکستان دارد. با وجود اینکه فارسی در حال حاضر زبان رسمی پاکستان نیست اما پیش از استعمار انگلیس، زبان رسمی و فرهنگی شبه‌قاره هند در زمان امپراطوری مغول بوده است. همچنین به این علت که ایران و افغانستان مهاجران فراوانی داشته‌اند که در کشورهای گوناگون پراکنده شده‌اند، این زبان را از لس‌آنجلس گرفته تا توکیو می‌توان شنید.

علاوه بر این، جمعیت انبوهی از ایرانیان به زبان‌های ترکی، ترکمنی، کردی، عربی و بلوچی تکلم می‌کنند که از این منظر، آذربایجان، گرجستان، ترکمنستان و ارمنستان در اوراسیای مرکزی؛ ترکیه، عراق و کشورهای عرب حوزه خلیج فارس در خاورمیانه؛ و کشورهای افریقایی عرب‌زبان، پیوند نزدیکی با جمهوری اسلامی ایران احساس می‌کنند.

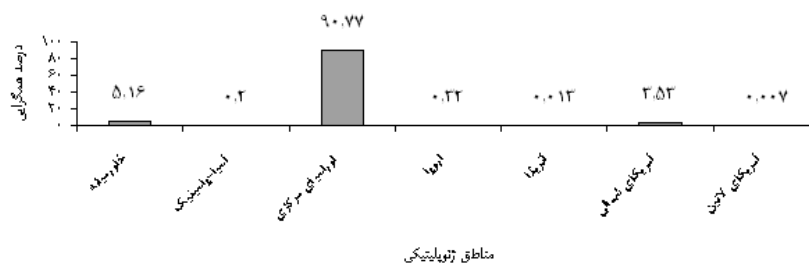
در مجموع، زبان فارسی در کشورهای خاورمیانه ۲/۲۰۰ هزار، در آسیا - پاسیفیک ۱/۱۰۰ هزار، در اوراسیای مرکزی ۳۵ میلیون، در اروپا ۳۰۰ هزار، در افریقا ۱۸ هزار، در امریکای شمالی ۲/۴۰۰ هزار، و در امریکای لاتین ۵ هزار سخنور دارد.^(۱۵) درصد مطلق جمعیت فارسی‌زبانان مناطق ژئوپلیتیکی جهان با توجه به کل جمعیت هر منطقه عبارت است از: خاورمیانه (۰/۷۹ درصد)، آسیا - پاسیفیک (۰/۰۳ درصد)، اوراسیای مرکزی (۱۳/۸۹ درصد)، اروپا (۰/۰۵ درصد)، افریقا (۰/۰۰۲ درصد)، امریکای شمالی (۰/۵۴ درصد)، امریکای لاتین (۰/۰۰۱ درصد).

مجموع مقادیر مطلق فارسی‌زبانان ساکن در مناطق ژئوپلیتیکی مختلف از کل

جمعیت مناطق، ۱۵/۳۰۳ درصد است. از این رو درصد نسبی متکلمین به زبان فارسی در هر منطقه از این قرار است: خاورمیانه (۵/۱۶ درصد)، آسیا - پاسیفیک (۰/۲ درصد)، اوراسیای مرکزی (۹۰/۷۷ درصد)، اروپا (۰/۳۲ درصد)، افریقا (۰/۰۱۳ درصد)، امریکای شمالی (۳/۵۳ درصد)، امریکای لاتین (۰/۰۰۷ درصد). درصد نسبی فارسی‌زبانان هر منطقه در نمودار ۳ آمده است.

نمودار شماره ۳. میزان همگرایی زبانی (زبان فارسی) میان مناطق مختلف ژئوپلیتیکی با جمهوری اسلامی

ایران

پیوندهای قومی و نژادی همچون مذهب و زبان، پیوندهای معنوی مستحکمی میان ایران و برخی کشورها به‌ویژه در اوراسیای مرکزی و خاورمیانه به وجود آورده است. اقوام ایرانی‌تبار، گروه قومی هستند که از تبار اقوام ایرانی‌زبان محسوب می‌شوند؛ اگرچه تعریف اقوام ایرانی‌تبار فراتر از مباحث ژنتیکی، زبانی و مکانی است و بیشتر فرهنگی است. این گروه قومی در سراسر فلات ایران، از هندوکش^۱ تا آناتولی^۲ مرکزی و از آسیای میانه تا خلیج فارس - منطقه‌ای که بعضاً ایران‌زمین نامیده می‌شود - پراکنده شده‌اند. زمانی می‌شد اقوام ایرانی‌زبان را در سرتاسر اوراسیا از بالکان تا غرب چین پیدا کرد. بخش عمده اقوام ایرانی‌زبان کنونی و اقوام ایرانی‌تبار با هم مشترک است اما تفاوت‌هایی نیز وجود دارد. مانند ترک‌زبانان آذری که ایرانی‌تبارند. همان‌گونه که مشخص است، اقوام ایرانی‌تبار محدود به مرزهای کنونی کشور ایران نیستند.^(۱۶)

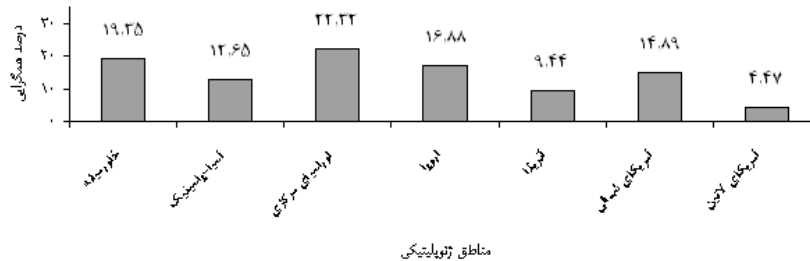
۲. نمایندگی‌های سیاسی و فرهنگی

جمهوری اسلامی ایران از میان ۱۵ کشور واقع در خاورمیانه، با سیزده کشور به تبادل سفیر پرداخته و نیز دارای دفتر حافظ منافع در مصر است. در آسیا - اقیانوسیه، جمهوری اسلامی ایران در ۱۷ پایتخت از ۳۰ کشور منطقه، داری سفارت‌خانه است. کشورهای اوراسیای مرکزی همگی با جمهوری اسلامی ایران داری روابط سیاسی بوده و هر ده کشور این منطقه در ایران داری سفارت‌خانه می‌باشند. از میان ۴۱ کشور اروپایی، جمهوری اسلامی ایران در ۳۱ کشور دارای سفارت‌خانه است که برخی از این سفرها در کشورهای همسایه محل مأموریت خود آکر دیته می‌باشند. تعداد کشورهای افریقایی که تاکنون روابط خود را با جمهوری اسلامی ایران به سطح تبادل سفیر ارتقا داده‌اند، به ۲۲ کشور از میان ۵۲ کشور منطقه می‌رسد. کانادا و مکزیک دو کشور امریکای شمالی هستند که با ایران به تبادل سفیر پرداخته و ایالات متحده یک دفتر حافظ منافع در کشور دارد. ۳۰ کشور نیز در منطقه امریکای لاتین قرار گرفته‌اند که از این میان، جمهوری اسلامی ایران در شش کشور دارای سفارت است و موافقتنامه تبادل سفیر با سه کشور دیگر منطقه به امضا رسیده است.^(۱۷)

بر این اساس، جمهوری اسلامی ایران با ۸۶/۶۷ درصد از دولت‌های خاورمیانه، ۵۶/۶۷ درصد کشورهای آسیا - پاسیفیک، ۱۰۰ درصد کشورهای اوراسیای مرکزی، ۷۵/۶۱ درصد دولت‌های اروپایی، ۴۲/۳۱ درصد کشورهای افریقایی، ۶۶/۶۷ درصد کشورهای امریکای شمالی، و ۲۰ درصد حکومت‌های واقع در امریکای لاتین دارای روابط سیاسی در سطح سفیر است.

مقادیر نسبی گستردگی سفارت‌خانه‌های جمهوری اسلامی ایران در سطح جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی همان‌گونه که در نمودار ۴ آمده است، به این ترتیب است: خاورمیانه (۱۹/۳۵ درصد)، آسیا - پاسیفیک (۱۲/۶۵ درصد)، اوراسیای مرکزی (۲۲/۳۲ درصد)، اروپا (۱۶/۸۸ درصد)، افریقا (۹/۴۴ درصد)، امریکای شمالی (۱۴/۸۹ درصد)، امریکای لاتین (۴/۴۷ درصد).

نمودار شماره ۴. توزیع نسبی نمایندگی‌های سیاسی جمهوری اسلامی ایران برحسب مناطق ژئوپلیتیکی

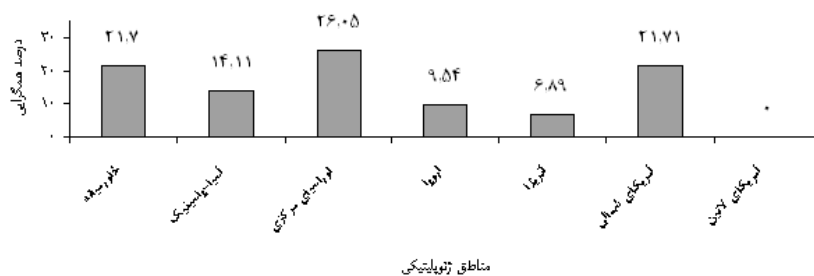

همچنین جمهوری اسلامی ایران داری ۱۱ نمایندگی فرهنگی در ۹ کشور خاورمیانه است که وظیفه مهم ارتباط با افکار عمومی و نخبگان جوامع و انتقال ارزش‌های اسلامی - ملی را بر عهده دارند. ۱۷ رایزنی فرهنگی ایران نیز در ۹ کشور منطقه آسیا - پاسیفیک قرار گرفته‌اند که از این میان، سهم جمهوری اسلامی پاکستان ۸ نمایندگی است. فرقیستان و گرجستان تنها جمهوری‌های اوراسیای مرکزی هستند که ایران تاکنون در آنها نمایندگی فرهنگی دایر نموده است. ۱۲ کشور اروپایی نیز میزبان نمایندگی‌های فرهنگی ایران هستند. در قاره آفریقا، تنها ۱۱ کشور شاهد حضور نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بوده‌اند. همچنین جمهوری اسلامی ایران در کانادا و ایالات متحده اقدام به تأسیس نمایندگی فرهنگی نموده است. در حال حاضر جمهوری اسلامی ایران در هیچ‌کدام از کشورهای حوزه امریکای لاتین دارای نمایندگی فرهنگی نیست؛ باین وجود، تاکنون سه کشور منطقه به منظور ایجاد نمایندگی متقابل فرهنگی با ایران، به تفاهم رسیده‌اند.^(۱۸)

محاسبه درصد مطلق پراکندگی نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در مناطق مختلف ژئوپلیتیکی، با در نظر گرفتن دو شاخص تعیین شده است: الف - تعداد کشورهای هر منطقه که در آنها رایزنی فرهنگی وجود دارد؛ ب - تعداد این نمایندگی‌ها در هر منطقه (بعضاً در برخی کشورها بیش از یک نمایندگی وجود دارد). میانگین مقادیر به دست آمده از این دو شاخص، پراکندگی نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در مناطق مختلف ژئوپلیتیکی را نشان می‌دهد. مقادیر نسبی توزیع نمایندگی‌های فرهنگی ایران در سطح جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی نیز همان است که در نمودار ۵ مشخص شده است. مقادیر مطلق مربوط

به این بخش همچون سایر بخش‌ها، همراه با خلاصه‌ای از وضعیت عملکرد هریک از منابع و ابزارهای قدرت نرم ایران به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی، در نمودار ۵ آمده است.

نمودار شماره ۵. توزیع نسبی نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران برحسب مناطق ژئوپلیتیکی

۳. انجمن‌های دوستی و برگزاری هفته‌های فرهنگی

در حال حاضر، سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی^۱ ساختارهای توانمندی در روند تعاملی جامعه جهانی هستند و می‌توانند به عنوان پیک فرهنگی مناسبی در راستای حضور ملت‌ها در جهان کنونی و مشارکت در امور گوناگون - ملی یا فراملی - در نظر گرفته شوند. انجمن‌های دوستی میان ملت‌ها همچنین می‌توانند مشاوران ارزشمندی برای نهادهای دولتی و سایر سازمان‌های غیردولتی و بین‌المللی باشند و از توانایی و ظرفیت مناسبی در گسترش پیوندهای علمی، فرهنگی، توسعه روابط دوستانه میان جوامع مختلف و تحکیم صلح و دوستی ملی و جهانی برخوردار شوند؛ از همین رو به نحو فزاینده‌ای در حال افزایش و توسعه کمی و کیفی هستند. هدف انجمن‌های دوستی به طور کلی عبارت است از تحکیم و گسترش روابط دوستانه و برادری بین مردم دو کشور و نیز پیشبرد اهداف مشترک دو ملت در زمینه‌های فرهنگی، علمی، فنی، ادبی، هنری، اجتماعی که بدین لحاظ یکی از منابع مهم قدرت نرم برای کشورها محسوب می‌شوند.

تعداد انجمن‌های دوستی تأسیس و ثبت شده در مرکز هماهنگی انجمن‌های

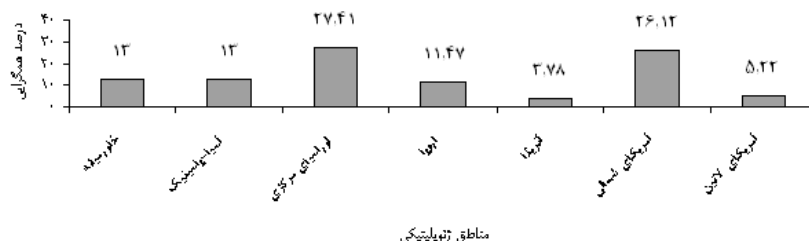
1. International Non-Governmental Organizations

دوستی میان جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورها، ۴۵ مورد است. از این تعداد، ۵ انجمن با کشورهای خاورمیانه، ۱۰ انجمن با کشورهای حوزه آسیا - اقیانوسیه، ۷ انجمن با جمهوری‌های اوراسیای مرکزی، ۱۲ انجمن با کشورهای اروپایی، ۵ انجمن با کشورهای آفریقایی، ۲ انجمن با کشورهای واقع در منطقه امریکای شمالی و ۴ انجمن با کشورهای امریکای لاتین تشکیل شده‌اند.^(۱۹)

با محاسبه مقادیر مطلق مربوط به تشکیل انجمن‌های دوستی ایران با کشورهای مختلف به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی مختلف، درصد نسبی فراگیری تأسیس انجمن‌های دوستی برحسب مناطق ژئوپلیتیکی به شرحی است که در نمودار ۶ آمده است.

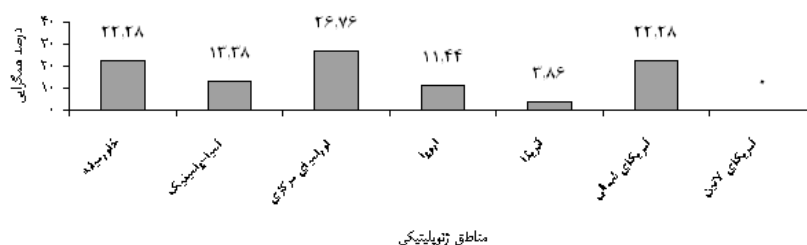
نمودار شماره ۶. پراکندگی نسبی انجمن‌های دوستی جمهوری اسلامی ایران با کشورهای جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی

در همین راستا، جمهوری اسلامی ایران در ۲۶ کشور جهان اقدام به برگزاری هفته فرهنگی ایران جهت شناساندن ظرفیت‌های فرهنگی کشور و تعمیق روابط میان ملت ایران با افکار عمومی آن کشورها نموده است. تاکنون در ۵ کشور خاورمیانه، ۶ کشور حوزه آسیا - پاسیفیک، ۴ جمهوری اوراسیای مرکزی، ۷ کشور اروپایی، ۳ کشور آفریقایی و یک کشور در امریکای شمالی، هفته فرهنگی ایران برگزار شده و برگزاری چنین رویدادی طی آینده‌های نزدیک در ونزوئلا (کشور واقع در امریکای لاتین) نیز پیش‌بینی شده است.^(۲۰) نمودار ۷ نشان‌دهنده مقادیر نسبی پراکندگی برگزاری هفته‌های فرهنگی ایران در کشورهای مختلف جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی است.

نمودار شماره ۷. پراکندگی نسبی برگزاری هفته‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای جهان به

تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی

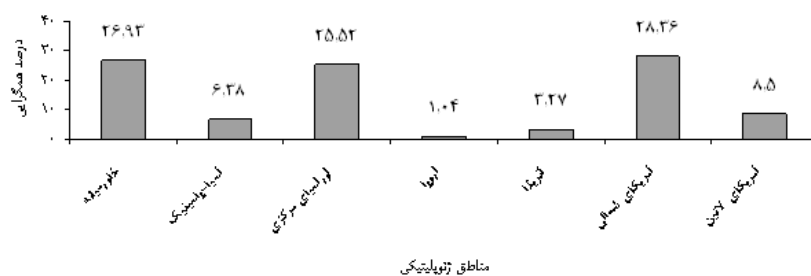
۴. سفرهای خارجی رئیس‌جمهوری اسلامی ایران

از ابتدای شکل‌گیری دولت نهم تا دی‌ماه ۱۳۸۶، آقای احمدی‌نژاد رئیس‌جمهوری اسلامی ایران ۴۱ سفر خارجی داشته و به عبارت دیگر طی این مدت هر ۱۹ روز یک‌بار به یک کشور خارجی سفر کرده است. در این میان، ۴ مرتبه به عربستان سعودی، ۳ مرتبه به آذربایجان، ونزوئلا و ایالات متحده و ۲ مرتبه به کشورهای مالزی، ارمنستان، سوریه، ترکمنستان و قطر سفر داشته‌اند. از این ۴۱ سفر، به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی جهان، ۱۲ سفر به هفت کشور خاورمیانه، ۵ مسافرت به چهار کشور حوزه آسیا - پاسیفیک، ۸ سفر به چهار جمهوری اوراسیای مرکزی، یک سفر به کشور اروپایی ایتالیا، ۴ مسافرت به چهار کشور آفریقایی، سه مسافرت به ایالات متحده جهت شرکت در مجمع عمومی سازمان ملل و ۷ سفر به پنج کشور امریکای لاتین بوده است.^(۱)

محاسبه مقادیر مطلق پراکندگی سفرهای خارجی رئیس‌جمهوری به کشورهای مختلف به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی، با در نظر گرفتن دو شاخص تعیین شده است: الف - تعداد کشورهای هر منطقه که رئیس‌جمهوری به آنها سفر کرده؛ ب - تعداد سفرها به کشورهای هر منطقه (بعضاً بیش از یک سفر به یک کشور انجام شده است). متوسط مقادیر به دست آمده از این دو شاخص، درصد مطلق توزیع سفرها به هر منطقه را تشکیل می‌دهد. نمودار ۸ نشان‌دهنده مقادیر نسبی توزیع سفرهای رئیس‌جمهوری اسلامی ایران به کشورهای مختلف به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی است.

نمودار شماره ۸. توزیع نسبی سفرهای رئیس‌جمهوری اسلامی ایران به کشورهای جهان بر حسب مناطق

ژئوپلیتیکی

۵. روزنامه، سایت‌های اینترنتی و کانال‌های خبری - رسانه‌های

در جمهوری اسلامی ایران علاوه بر حدود پنجاه عنوان روزنامه‌ای که در زمینه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، خبری، فرهنگی، اقتصادی، هنری و ورزشی جهت توزیع در داخل کشور منتشر می‌شود، شش روزنامه نیز به زبان‌های انگلیسی و عربی به منظور انعکاس اخبار و آشنایی شهروندان دیگر کشورها یا افراد مقیم ایران با فرهنگ و سیاست‌های داخلی و بین‌المللی کشور انتشار می‌یابد. روزنامه‌های ایران نیوز^۱، ایران دیلی^۲، تهران تایمز^۳ و کیهان انگلیسی بیشتر مخاطبان خود را در پایتخت‌های اروپایی، امریکای شمالی و بعضاً آسیایی و آفریقایی جست‌وجو می‌کنند. روزنامه‌های الوفاق و کیهان عربی نیز کشورهای عرب‌زبان خاورمیانه و آفریقا را پوشش می‌دهند. انتشار کیهان ترکی و کیهان اردو که به ترتیب از سال ۱۳۶۴ و ۱۳۷۱ آغاز شده بود، در سال ۱۳۷۳ متوقف گردید. برخی از این روزنامه‌ها امکان ارسال روزانه به خارج از کشور را ندارند و مخاطبان برون‌مرزی آنها تنها از طریق پایگاه اینترنتی روزنامه در ارتباط هستند. برخی دیگر نیز با وجود توزیع محدود نسخه‌های چاپی خود در کشورهای دیگر، بیشترین ارتباط با خوانندگان را از طریق سایت اینترنتی مخصوص روزنامه برقرار نموده‌اند.^(۳۳)

در خصوص ارتباط مردم سایر کشورها با روزنامه‌های انگلیسی و عرب‌زبان

1. Iran News

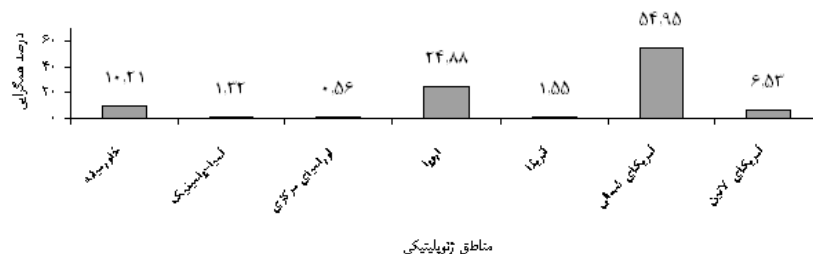
2. Iran Daily

3. Tehran Times

چاپ ایران و دیگر سایت‌های خبری و اطلاع‌رسانی به این دو زبان، باید گفت حدود ۲۴۳ میلیون نفر در جهان به زبان عربی صحبت می‌کنند که ۴۰/۶۲ درصد جمعیت خاورمیانه و ۱۵/۴۵ درصد جمعیت افریقا را تشکیل می‌دهند. همچنین ۲/۹۶ درصد از جمعیت خاورمیانه، ۵/۸۳ درصد جمعیت آسیا، ۲/۷۱ درصد جمعیت اوراسیای مرکزی، ۳۵/۳ درصد جمعیت اروپا، ۱۶/۳۹ درصد جمعیت افریقا، ۶۳/۱۳ درصد جمعیت امریکای شمالی و ۱۷/۶۸ درصد جمعیت امریکای لاتین، انگلیسی‌زبان هستند.^(۳۳) ضریب دسترسی شهروندان مناطق ژئوپلیتیکی مختلف به اینترنت نیز به این قرار است: خاورمیانه: ۱۶/۷۷ درصد، آسیا - پاسیفیک: ۱۶/۳۴ درصد، اوراسیای مرکزی: ۱۴/۹۲ درصد، اروپا: ۵۰/۴۵ درصد، افریقا: ۳/۴۷ درصد، امریکای شمالی: ۶۲/۳ درصد، امریکای لاتین: ۲۶/۴۲ درصد.^(۳۴)

با توجه به جمعیت عرب‌زبان و انگلیسی‌زبان هر منطقه و نیز ضریب دسترسی به اینترنت در هر منطقه، مقادیر نسبی دسترسی شهروندان کشورهای مختلف برحسب مناطق ژئوپلیتیکی به روزنامه‌های انگلیسی و عرب‌زبان چاپ ایران و سایر سایت‌های ایرانی که به این دو زبان اطلاع‌رسانی می‌کنند، پس از محاسبه درصد مطلق آن، در نمودار ۹ آمده است.

نمودار شماره ۹. مقادیر نسبی دسترسی به روزنامه‌ها و سایت‌های انگلیسی و عرب‌زبان جمهوری اسلامی ایران بر حسب مناطق ژئوپلیتیکی

همچنین سیمای جمهوری اسلامی ایران علاوه بر هفت شبکه سراسری و ۲۸ شبکه استانی که برنامه‌های آن به زبان فارسی در ایران و بخش‌هایی از دنیا قابل دریافت هستند، در بُعد برون‌مرزی نیز دارای پنج شبکه جهانی جام جم ۱، ۲، ۳، العالم،

سحر، الکوثر و پرس تی وی^۱ است که هم میهنان، مسلمانان و سایر مخاطبان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور را پوشش می دهند.

شبکه جهانی جام جم در آذر ۱۳۷۶ تأسیس شد. شبکه های جام جم ۱، ۲ و ۳ برای اروپا، امریکا، آسیا و اقیانوسیه برنامه پخش می کنند. این شبکه برنامه های خود را به زبان فارسی و با هدف گسترش ارتباط ایرانیان خارج از کشور با وطن، پاسخگویی به نیاز مخاطبان ایرانی و فارسی زبانان خارج از کشور، توجه به فرهنگ اصیل ایرانی - اسلامی، اطلاع رسانی از رویدادها و حفظ هویت ایرانی برای ایرانیان خارج از کشور تولید و پخش می کند. جام جم ۱ برای پوشش اروپا، آغاز به کار کرد. موفقیت چشمگیر جام جم ۱ در کسب رضایت مندی مخاطبان خارج از کشور منجر شد جام جم ۲ در بهمن ۱۳۷۸ برای پوشش ایالات متحده و کانادا، راه اندازی شود. شبکه جام جم ۳ نیز در خرداد ۱۳۸۱ با تحت پوشش قرار دادن محدوده جغرافیایی قاره آسیا و اقیانوسیه به صورت ۲۴ ساعته آغاز به کار کرد.^(۲۵)

شبکه العالم شبکه تلویزیونی ۲۴ ساعته اخبار به زبان عربی در خاورمیانه است که در بهمن ۱۳۸۲ افتتاح شد. کشورهای عرب حوزه خلیج فارس، عراق، مصر، موریتانی، الجزایر، سوریه، لبنان، اردن و فلسطین مخاطبان اصلی این شبکه محسوب می شوند. شبکه العالم نه تنها در غزه و رام الله دارای دفتر خبری است بلکه در سرزمین های اشغالی موسوم به ۱۹۴۸ نیز دارای خبرنگار است. این شبکه در زمان جنگ ۳۳ روزه اسرائیل علیه لبنان، به صورت مستقیم از اصابت موشک به حیفا گزارش می داد. العالم در واشنگتن و نیویورک نیز دفتر خبری دارد. شبکه العالم هم اکنون دارای ۵۲ خبرنگار در ۴۰ کشور است و می تواند غالب خواسته های مخاطبان را انعکاس دهد. این شبکه در ابتدا برای فعالیت شش ساعته برنامه ریزی شده بود، اما به دلیل جنگ امریکا در عراق و در حالی که تنها یک ماه از آغاز به کار العالم گذشته بود، این شبکه به صورت ۲۴ ساعته به فعالیت خود ادامه داد. همچنین پایگاه اطلاع رسانی اینترنتی العالم، خبرهای این شبکه را به سه زبان عربی، انگلیسی و فارسی برای مخاطبان خود در تمام نقاط جهان ارائه می کند.^(۲۶)

شبکه سحر، روزانه بیست ساعت برنامه برون‌مرزی به شش زبان اردو^۱، انگلیسی، بوسنیایی^۲، ترکی^۳، فرانسوی^۴ و کردی^۵ پخش می‌کند.^(۲۷) شبکه عرب‌زبان الکوثر نیز از دیگر شبکه‌های تلویزیونی برون‌مرزی صدا و سیما ایران است که در سطح جهانی برنامه پخش می‌کند و مخاطبان خود را در میان کشورهای عرب‌زبان خاورمیانه و آفریقا جست‌وجو می‌کند.^(۲۸)

پرس تی‌وی پنجمین شبکه تلویزیونی برون‌مرزی وابسته به صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و نخستین شبکه خبری تلویزیونی انگلیسی‌زبان ایرانی است. پایگاه اصلی این شبکه در تهران است. این شبکه خبرنگاران مقیم بسیاری در نقاط استراتژیک و مهم جهان دارد. پرس تی‌وی ۴۰۰ کارمند در داخل ایران و ۲۶ خبرنگار محلی در شهرهای مهم جهان از جمله اورشلیم^۶، نیویورک و واشنگتن دارد.^(۲۹) به گفته مدیر این شبکه، به علت نیاز به وجود دیدگاه متفاوتی در مسائل ایران و خاورمیانه، مخاطبان اصلی شبکه، مردم انگلیسی‌زبان و مخاطبان اروپایی و آمریکایی هستند.^(۳۰) شعار این شبکه «خبر از نگاه جدید» برای شکستن سلطه رسانه‌های گروهی غربی است.^(۳۱) علاوه بر شکستن انحصار قوی رسانه‌های غربی، پرس تی‌وی سایر اهداف خود را ایجاد پلی میان فرهنگ‌های مختلف و تأکید بر نمایش تفاوت‌ها و اشتراک‌های سیاسی و فرهنگی با توجه به شرایط انسانی اعلام کرده است.^(۳۲)

در حال حاضر این شبکه روزانه در حدود ۲ ساعت برنامه‌های خبری و مستند تولید می‌کند که پیش‌بینی می‌شود تولید این برنامه‌ها تا ۶ ساعت در روز افزایش یابد. برنامه‌های زنده فعلاً از واشنگتن، نیویورک، لندن، بیروت و دمشق پخش می‌شوند و قرار است در مصر و فلسطین نیز راه‌اندازی شود.^(۳۳) بخش دیگری از شبکه به پخش فیلم‌های مستند اختصاص دارد. گروه‌های مستندساز در حدود ۲۰ کشور دنیا مستقرند و برای این شبکه برنامه تولید می‌کنند. روزنامه گاردین^۷، شبکه

1. Urdu	2. Bosnian
3. Turkish	4. French
5. Kurdish	6. Jerusalem
7. Guardian	

ایرانی پرس تی وی را چالشی برای بی بی سی و پادزهری در برابر شبکه خبری فاکس نیوز^۱ توصیف کرد.^(۳۴) روزنامه جروزالم پست^۲ چاپ اسرائیل نیز در تحلیلی به مناسبت آغاز به کار شبکه ماهواره‌ای پرس تی وی، از این شبکه به عنوان «آخرین سلاح ایران به زبان انگلیسی»، و هدف از تأسیس آن را مقابله به مثل دولت ایران در برخورد با رسانه‌های غربی عنوان کرد.^(۳۵)

بر این اساس، دو شبکه تلویزیونی فرامرزی جمهوری اسلامی به زبان عربی (العالم و الکوثر)، دو شبکه به زبان انگلیسی (پرس تی وی و سحر) و نیز یک شبکه به زبان‌های اردو، بوسنیایی، ترکی، فرانسوی و کردی (سحر) برنامه پخش می‌کنند. با توجه به پخش ماهواره‌ای این شبکه‌ها در سطح جهانی، تعداد بینندگان بالقوه این برنامه‌ها، تعداد سخنوران به همان زبان‌هایی است که این شبکه‌ها به آن زبان اقدام به پخش برنامه می‌کنند. علاوه بر انگلیسی‌زبانان و عرب‌زبانان هر منطقه، جمعیت ساکن در هر منطقه که به یکی از زبان‌های فوق سخن می‌گویند به شرح زیر است:

فرانسوی: آسیا - پاسیفیک: ۸۵/۳۰۰ نفر، اروپا: ۵۶/۴۱۴/۴۰۰ نفر، افریقا: ۱/۳۰۴/۰۰ نفر، امریکای شمالی: ۶/۷۰۰/۰۰۰ نفر و امریکای لاتین: ۵۰/۰۰۰ نفر.^(۳۶)
ترکی خاورمیانه: ۴۶/۲۷۸/۰۰۰ نفر، اوراسیا: ۲۲۰/۰۰۰ نفر، اروپا: ۱/۳۷۹/۰۰۰ نفر.^(۳۷)

کردی: خاورمیانه: ۲۱/۰۰۰/۰۰۰ نفر.^(۳۸)

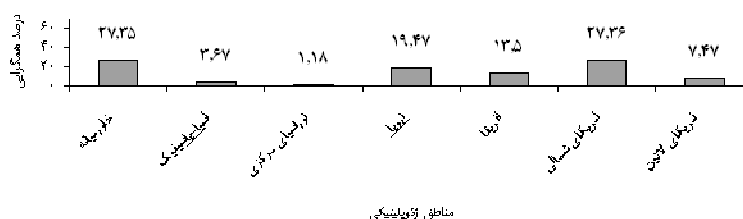
بوسنیایی: اروپا: ۵/۳۰۰/۰۰۰ نفر.^(۳۹)

اردو: آسیا - پاسیفیک: ۱۰۴ میلیون نفر، اوراسیای مرکزی: ۳۰ هزار نفر.^(۴۰)

مخاطبان بالقوه شبکه‌های تلویزیونی فرامرزی ایران در هر منطقه، مجموع کسانی است که به یکی از زبان‌های انگلیسی، عربی، اردو، بوسنیایی، ترکی، فرانسوی و کردی صحبت می‌کنند. درصد این افراد، مقدار مطلق ضریب نفوذ شبکه‌های تلویزیونی ایران در هر منطقه در نظر گرفته شده که مقادیر نسبی مربوط به آن در نمودار ۱۰ نشان داده شده است.

نمودار شماره ۱۰. درصد نسبی فراگیری برنامه‌های تلویزیونی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای دیگر

برحسب مناطق جغرافیایی

امروزه همچنین رادیوهای برون‌مرزی جمهوری اسلامی ایران به ۲۸ زبان و گویش مختلف، اخبار و برنامه‌های متنوع و ویژه‌ای را به وقت کشورهای خاورمیانه (عربی، ترکی، اردو، پشتو، دری، عبری، کردی)، آسیا - پاسیفیک (انگلیسی، ژاپنی، هندی، اردو، پشتو، دری، بنگالی، چینی، اندونزیایی)، اوراسیای مرکزی (ارمنیایی، روسی، گرجیایی، اردو، انگلیسی، پشتو، دری، آذری، تاجیک، قزاقی)، اروپا (انگلیسی، بوسنیایی، آلبانیایی، ایتالیایی، آلمانی، فرانسوی، اسپانیایی)، افریقا (انگلیسی، ایتالیایی، عربی، سواحیلی، هایوسایی)، امریکای شمالی (انگلیسی، فرانسوی، اسپانیایی)، و امریکای لاتین (انگلیسی، اسپانیایی، فرانسوی) پخش می‌کند.^(۴۱)

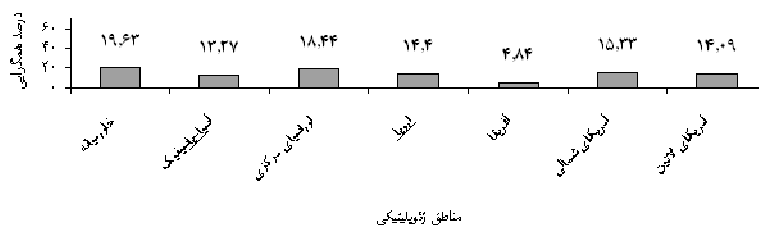
با محاسبه درصد جمعیت هر منطقه که به یکی از زبان‌های فوق صحبت می‌کنند نسبت به کل جمعیت آن منطقه،^(۴۲) درصد مطلق فراگیری برنامه‌های

1. Pashtu	2. Dari
3. Hebrew	4. Japanese
5. Hindi	6. Bangla
7. Chinese	8. Indonesian
9. Armenian	10. Russian
11. Georgian	12. Azeri
13. Tajik	14. Kazakh
15. Albanian	16. Italian
17. German	18. Spanish
19. Swahili	20. Hausa

رادیویی فرامرزی جمهوری اسلامی که همان شنوندگان بالقوه رادیوهای ایران هستند، به دست می‌آید (جدول شماره ۱). نمودار شماره ۱۱ نشان‌دهنده مقادیر نسبی مربوط به میزان فراگیری برنامه‌های رادیویی جمهوری اسلامی در جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی است.

نمودار شماره ۱۱. درصد نسبی فراگیری برنامه‌های رادیویی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای دیگر برحسب مناطق ژئوپلیتیکی

۶. تبادل استاد و دانشجو و همکاری‌های علمی

جمهوری اسلامی ایران تاکنون همکاری‌های دوجانبه دانشگاهی گسترده‌ای با سایر کشورهای جهان برقرار نموده است. تعداد کشورهایی که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اقدام به مبادلات فرهنگی، علمی و آموزشی و نیز انعقاد موافقتنامه جهت تبادل استاد و دانشجو با مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی آنها نموده، به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی مطرح شده به این قرار است: خاورمیانه (۶)، آسیا - پاسیفیک (۱۰)، اوراسیای مرکزی (۴)، اروپا (۱۳)، آفریقا (۱۲)، امریکای شمالی (۱)، امریکای لاتین (۴).

پیگیری و اقدام در خصوص تأسیس شعبه‌های دانشگاه‌های تابعه وزارت علوم ایران و دانشگاه آزاد اسلامی در خارج از کشور و بالعکس نیز به شرح زیر است:
 خاورمیانه (۴)، آسیا - پاسیفیک (۱)، اوراسیای مرکزی (۲)، اروپا (۲)، آفریقا (۲)، امریکای شمالی (۱)، امریکای لاتین (۰).^(۴۳)

مقدار مطلق مربوط به فراگیری همکاری‌های علمی، برنامه تبادل استاد - دانشجو و تأسیس شعبه‌های دانشگاهی ایران در هر منطقه با محاسبه متوسط درصد

دو عددی که در بالا برای هر منطقه ذکر شده، نسبت به تعداد کل کشورهای منطقه به دست می‌آید. مقادیر نسبی مربوطه در نمودار ۱۲ آمده است.

نمودار شماره ۱۲. مقادیر نسبی فراگیری برنامه‌های تبادل اسناد و دانشجو و همکاری‌های علمی جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورها به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی

۷. مهاجرت

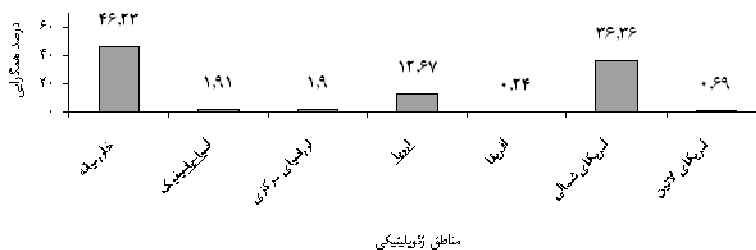
تاریخ جوامع و نظام‌های فرهنگی نشانگر این واقعیت است که فرهنگ جوامع معمولاً با تعامل میان افراد جوامع، به واسطه جنگ، تجارت و نیز مهاجرت تغییر می‌یابد و عناصری از فرهنگ‌های دیگر به نظام فرهنگی جوامع وارد می‌شوند. شماری از جمعیت ایرانیان نیز از سال‌های گذشته در کشورهای مختلف جهان اقامت گزیده‌اند. این عده بنا به دلایل مختلف از قبیل تحصیل، کار یا فعالیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری در امور مورد علاقه خود در خارج از کشور به سر می‌برند. اغلب این افراد به ایران و هویت ایرانی خود عشق می‌ورزند و با وجود سال‌ها اقامت در سرزمین‌های دیگر، ذره‌ای از عشق آنان به میهن کاسته نشده است. سخن ما بر سر صدها هزار ایرانی مقیم یا مستقر در خارج از کشور است که به فعالیت‌های موفق و گسترده علمی، اقتصادی و فرهنگی مشغول هستند. افرادی که جزء خانواده بزرگ و مقتدر ایران محسوب می‌شوند و در عرصه‌های مختلف، حامی ارزش‌های ملی و اسلامی هستند. قدرت تأثیرگذاری ایرانیان در مناسبات بین‌المللی به دلیل برخوردار بودن از تمدن و فرهنگ غنی، بسیار بالاست و باید با برنامه‌ریزی صحیح، ایرانیان خارج از کشور را منسجم و از توانمندی آنان به عنوان سفیران فرهنگ و تمدن بزرگ ملت ایران به منظور افزایش قدرت نرم جمهوری

اسلامی ایران در کشورهای مختلف و مجامع بین‌المللی استفاده کرد. در حال حاضر بیش از ۴ میلیون نفر ایرانی در حدود ۴۰ کشور جهان به صورت مهاجر زندگی می‌کنند. آمار دقیقی از تعداد مهاجران ساکن و جمعیت ایرانی متولدشده در کشورهای مختلف جهان در دست نیست. با کنار هم گذاشتن اطلاعات موجود و پراکنده، تعداد ایرانیان ساکن در سایر کشورها و نیز کسانی که خود را ایرانی تبار معرفی کرده‌اند، برحسب مناطق ژئوپلیتیکی، به شرح زیر است:

خاورمیانه: ۱/۲۰۰/۰۰۰ نفر، آسیا - پاسیفیک: ۶۵۰/۰۰۰ نفر، اوراسیای مرکزی: ۴۵/۰۰۰ نفر، اروپا: ۷۰۰/۰۰۰ نفر، افریقا: ۲۰/۰۰۰ نفر، امریکای شمالی: ۱/۵۰۰/۰۰۰ نفر، امریکای شمالی: ۳۰/۰۰۰ نفر.^(۴۴)

مقادیر مطلق مربوط به پراکندگی مهاجران ایرانی در مناطق ژئوپلیتیکی مختلف برحسب تعداد مهاجران ایرانی نسبت به هر صد نفر جمعیت منطقه محاسبه شده است. مقادیر نسبی پراکندگی مهاجران ایرانی در نمودار ۱۳ آمده است:

نمودار شماره ۱۳. مقادیر نسبی پراکندگی مهاجران ایرانی در جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی

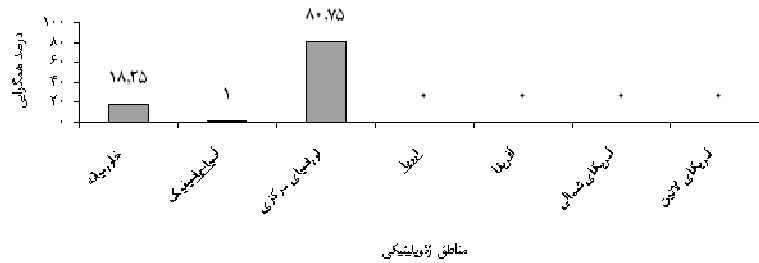

از سوی دیگر، جمهوری اسلامی ایران نیز از سال‌ها پیش میزبان بسیاری از مهاجران و پناهندگان به‌ویژه از کشورهای همسایه بوده است. بر اساس تخمین سال ۲۰۰۵ کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل، ایران میزبان سومین جمعیت پناهنده بزرگ در جهان بوده است. افغانستان (۸۰ درصد)، عراق (۱۸ درصد)، پاکستان (۱ درصد)، آذربایجان (۰/۲۵ درصد)، ترکیه (۰/۲۵ درصد)، ارمنستان (۰/۲۵ درصد) و ترکمنستان (۰/۲۵ درصد) بیشترین تعداد مهاجران را در ایران دارند.^(۴۵)

مقادیر نسبی مربوط به پراکندگی مهاجران خارجی در جمهوری اسلامی ایران، همان درصد مهاجران ساکن در ایران برحسب کشورهای مبدأ در نظر

گرفته شده و در نمودار ۱۴ آمده است.

نمودار شماره ۱۴. مقادیر نسبی پراکندگی مهاجران خارجی در جمهوری اسلامی ایران به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی

۸. توریست

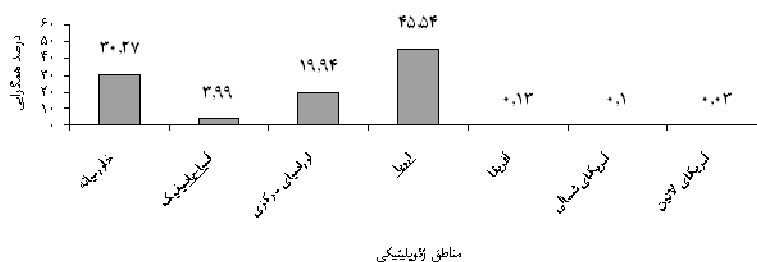
ایران به لحاظ جاذبه‌های توریستی یک از ممتازترین مناطق جهان است. در دوره ۱۳۴۴-۱۳۵۶ عمده توریست‌های ایران به ترتیب از مناطق اروپای غربی (۳۴ درصد)، خاورمیانه (۳۳ درصد)، امریکای شمالی (۲۲ درصد)، جنوب شرقی آسیا (۶/۶ درصد)، آسیا و اقیانوسیه (۷/۲ درصد)، اروپای شرقی با (۳/۱ درصد) و آفریقا (۱۵ درصد) تأمین می‌شد. طی دوره ۱۳۶۷-۱۳۵۷، در میزان مناطق مختلف تغییراتی حاصل شد؛ به طوری که بیشترین توریست‌های ورودی ایران از منطقه اروپای غربی (۴۲ درصد)، جنوب شرقی آسیا (۲۱ درصد)، خاورمیانه (۴/۱۹ درصد، شرق آسیا و اقیانوسیه (۵/۹ درصد)، اروپای شرقی (۳/۷ درصد)، و منطقه امریکای شمالی (۲/۳ درصد) بوده است. در دوره (۱۳۶۸-۱۳۷۲) به ترتیب: جنوب شرقی آسیا (۳۰ درصد)، اروپا (۲۲ درصد)، خاورمیانه (۲۰ درصد)، اوراسیای مرکزی (۱۶ درصد)، آسیا و اقیانوسیه (۸ درصد)، و امریکای شمالی (۵/۱ درصد) درآمد توریسم ایران را تأمین کرده‌اند.^(۴۶)

اکنون نیز مسئولین امر در جمهوری اسلامی ایران در یک برنامه‌ریزی کلان برای جذب یک‌ونیم درصد از گردشگران جهانی، بازارهای هدف خود را در سه گروه کلان خاورمیانه، آسیای جنوب شرقی و اروپا تعیین کرده‌اند.^(۴۷) در حال حاضر از میان حدود یک میلیون و ششصد هزار نفر توریستی که سالانه وارد ایران

می‌شوند، ۲۵۰ هزار نفر از خاورمیانه، ۴۳۰ هزار نفر از آسیا - پاسیفیک، ۱۵۰ هزار نفر از اوراسیای مرکزی، ۸۰۰ هزار نفر از اروپا، ۳ هزار نفر از افریقا، ۱۵۰۰ نفر از امریکای شمالی، و ۵۰۰ نفر از امریکای لاتین هستند.^(۴۸)

مقادیر مطلق مربوط به جذب توریست‌های خارجی از سوی جمهوری اسلامی ایران به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی، برحسب شمار توریست‌های هر منطقه نسبت به هر هزار نفر جمعیت منطقه محاسبه شده است. مقادیر نسبی مربوطه در نمودار شماره ۱۵ نشان داده شده است.

نمودار شماره ۱۵. مقادیر نسبی جذب توریست به جمهوری اسلامی ایران به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی

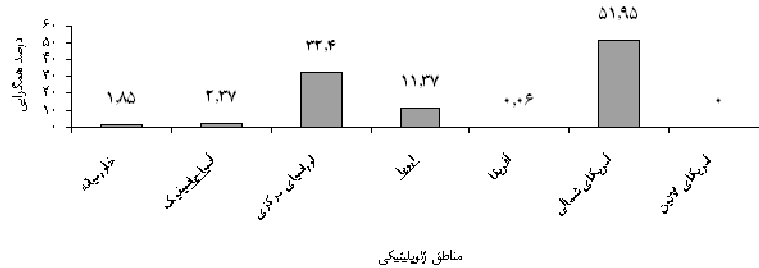
۹. مؤسسات ایران‌شناسی و زبان‌شناسی فارسی

بر اساس آمار ارائه‌شده از سوی بنیاد ایران‌شناسی، بیش از ششصد مرکز و مؤسسه ایران‌شناسی فارسی‌زبان در ۴۵ کشور جهان وجود دارد. از این تعداد، ۱۳ مرکز در پنج کشور خاورمیانه، ۳۸ مؤسسه در هشت کشور حوزه آسیا - پاسیفیک، ۲۰۳ مرکز در هفت جمهوری اوراسیای مرکزی، ۲۸۱ مؤسسه در بیست‌ویک کشور اروپایی، یک مرکز در کشور افریقایی غنا و ۹۹ مؤسسه در دو کشور امریکای شمالی واقع شده‌اند.^(۴۹)

محاسبه درصد مطلق پراکندگی مؤسسات ایران‌شناسی در مناطق مختلف ژئوپلیتیکی، با در نظر گرفتن دو شاخص تعیین شده است: الف) تعداد کشورهای هر منطقه که در آنها مؤسسات ایران‌شناسی برقرار است؛ ب) تعداد این‌گونه مؤسسات در هر منطقه. میانگین مقادیر به‌دست‌آمده از این دو شاخص، پراکندگی مؤسسات ایران‌شناسی در مناطق مختلف ژئوپلیتیکی را تشکیل می‌دهد. در این

صورت، مقادیر نسبی توزیع مؤسسات ایران‌شناسی در سطح جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی همان است که در نمودار شماره ۱۶ مشخص شده است.

نمودار شماره ۱۶. مقادیر نسبی پراکندگی مؤسسات ایران‌شناسی در جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی

همچنین حدود ۱۰۰ مرکز آموزش زبان فارسی در کشورهای مختلف جهان وجود دارد که از این میزان، ۱۴ مؤسسه در کشور خاورمیانه‌ای ترکیه، ۲۱ مرکز در چهار کشور حوزه آسیا - پاسیفیک، ۴۷ مؤسسه در چهار جمهوری اوراسیای مرکزی، ۱۷ مرکز در سه کشور اروپایی و دو مؤسسه نیز در ایالات متحده قرار دارند.^(۵۰)

نمودار شماره ۱۷ نشان‌دهنده مقادیر نسبی پراکندگی مراکز آموزش زبان فارسی در جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی است که مقادیر مطلق آن طبق روش ارائه‌شده در قسمت قبل محاسبه شده است.

نمودار شماره ۱۷. مقادیر نسبی پراکندگی آموزش زبان فارسی در جهان به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی

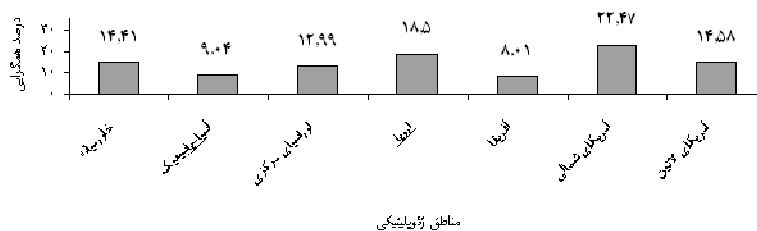
۱۰. آموزش زبان‌های خارجی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی
 بررسی‌ها نشان می‌دهد ۱۲ زبان رسمی خارجی در مؤسسات و مراکز آموزش عالی دولتی و غیردولتی ایران در قالب رشته‌های دانشگاهی و در گروه زبان‌های خارجی

تدریس می‌شود. انگلیسی، عربی، آلمانی، فرانسوی، ارمنی، روسی، ایتالیایی، ترکی استانبولی، اسپانیایی، اردو، چینی و ژاپنی زبان‌هایی هستند که در دوره‌های کارشناسی و بعضاً کارشناسی ارشد و دکتری تدریس می‌شوند. علاوه بر این، زبان انگلیسی به‌عنوان زبان خارجی عمومی و نیز زبان عربی در کلیه مقاطع و رشته‌های دانشگاهی ایران در قالب سه واحد درسی تدریس می‌شوند.^(۵۱)

مقادیر مطلق تدریس زبان‌های خارجی در مؤسسات آموزش عالی ایران، برحسب درصد سخنوران به یکی از زبان‌های فوق در هر منطقه نسبت به کل جمعیت منطقه محاسبه شده است. نمودار شماره ۱۸ نشان‌دهنده مقادیر نسبی مربوط به میزان فراگیری تدریس زبان‌های خارجی در جمهوری اسلامی به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی است.

نمودار شماره ۱۸. مقادیر نسبی میزان فراگیری تدریس زبان‌های خارجی در جمهوری اسلامی ایران به تفکیک

مناطق ژئوپلیتیکی

جدول شماره ۱. خلاصه وضعیت ضرایب نفوذ مؤلفه‌ها و میزان همگرایی مناطق ژئوپلیتیکی مختلف

با قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

جمع	امریکای لاتین	امریکای شمالی	افریقا	اروپا	اوراسیای مرکزی	آسیا - پاسیفیک	خاورمیانه	
۱۸۱	۳۰	۳	۵۲	۴۱	۱۰	۳۰	۱۵	تعداد کشورهای مورد بررسی
۶/۴۸۶/۳۹۰	۴۵۸/۰۵۰	۴۳۹/۷۰۰	۸۴۷/۸۰۰	۵۸۸/۷۰۰	۲۵۲/۰۰۰	۳/۶۲۳/۴۴۰	۲۷۶/۷۰۰	جمیت منطقه (هزار نفر)
۴/۲۱۷	۵۷/۰	۶۸/۱	۵۱/۴۹	۰۲/۴	۸۴/۴۳	۸۳/۲۴	۹۶/۹۲	نسبت مسلمانان به کل جمعیت
۱۰۰	۲۶/۰	۷۷/۰	۷۷/۲۲	۵۸/۱	۱۷/۲۰	۴۲/۱۱	۶۷/۴۲	همگرایی اسلامی با ایران
۱/۳۱	۰۹/۰	۲۲/۰	۴۷/۱	۴/۰	۷۴/۷	۲۴/۲	۹۴/۱۸	نسبت شیعیان به کل جمعیت
۱۰۰	۲۹/۰	۷/۰	۷۲/۴	۲۹/۱	۹/۲۴	۲/۷	۹/۶۰	همگرایی شیعی با ایران
۳۰۳/۱۵	۰۰۱/۰	۵۴/۰	۰۰۲/۰	۵۰/۰	۸۹/۱۳	۰۳/۰	۷۹/۰	نسبت فارسی‌زبانان به کل جمعیت
۱۰۰	۷۰۰/۰	۵۳/۳	۰۱۳/۰	۳۲/۰	۷۷/۹۰	۲/۰	۱۶/۵	همگرایی زبانی با ایران
۹۳/۴۴۷	۲۰	۶۷/۶۶	۳۱/۴۲	۶۱/۷۵	۱۰۰	۶۷/۵۶	۶۷/۸۶	درصد فراگیری نماینده‌های سیاسی
۱۰۰	۴۷/۴	۸۹/۱۴	۴۴/۹	۸۸/۱۶	۳۲/۲۲	۶۵/۱۲	۳۵/۱۹	همگرایی در زمینه نماینده‌های سیاسی

۰۷/۳۰۷	۰	۶۷/۶۶	۱۵/۲۱	۲۷/۲۹	۸۰	۳۳/۴۳	۶۵/۶۶	درصد فراگیری نمایندگی‌های فرهنگی
۱۰۰	۰	۷۱/۲۱	۸۹/۶	۵۴/۹	۰۵/۲۶	۱۱/۱۴	۷/۲۱	همگرایی در زمینه نمایندگی‌های فرهنگی
۴۴/۲۵۵	۳/۱۳	۶۷/۶۶	۶/۹	۲۷/۲۹	۷۰	۳/۳۳	۳/۳۳	درصد فراگیری انجمن‌های دوستی
۱۰۰	۲۲/۵	۱۲/۲۶	۸۷/۳	۴۷/۱۱	۴۱/۲۷	۱۳	۱۳	همگرایی در زمینه انجمن‌های دوستی
۴۷/۱۴۹	۰	۳/۳۳	۷۷/۵	۱/۱۷	۴۰	۲۰	۳/۳۳	درصد فراگیری هفته‌های فرهنگی
۱۰۰	۰	۲۸/۲۲	۸۶/۳	۴۴/۱۱	۷۶/۲۶	۳۸/۱۳	۲۸/۲۲	همگرایی در زمینه هفته‌های فرهنگی
۱۳/۲۳۵	۲۰	۶۶/۶۶	۷/۷	۴۴/۲	۶۰	۱۵	۳۳/۶۳	درصد فراگیری سفرهای خارجی رئیس‌جمهوری
۱۰۰	۵/۸	۳۶/۲۸	۲۷/۳	۰۴/۰۱	۵۲/۲۵	۳۸/۶	۹۳/۲۶	همگرایی در زمینه سفرهای خارجی رئیس‌جمهوری

۵۷/۷۱	۶۷/۴	۳۳/۳۹	۱/۱	۸۱/۱۷	۴/۰	۹۵/۰	۳۱/۷	درصد فراگیری دسترسی به روزنامه‌ها و سایت‌های ایرانی
۱۰۰	۵۳/۶	۹۵/۵۴	۵۵/۱	۸۸/۲۴	۵۶/۰	۳۲/۱	۲۱/۱۰	همگرایی در زمینه دسترسی به روزنامه‌ها و سایت‌های ایرانی
۳۲/۲۳۶	۶۹/۱۷	۶۵/۶۴	۹۴/۳۱	۰۱/۴۶	۸۱/۲	۷/۸	۵۲/۶۴	درصد فراگیری برنامه‌های تلویزیونی ایران
۱۰۰	۴۷/۷	۳۶/۲۷	۵/۱۳	۴۷/۱۹	۱۸/۱	۶۷/۳	۳۵/۲۷	همگرایی در زمینه فراگیری برنامه‌های تلویزیونی ایران
۷۲/۳۴۱	۱۴/۴۸	۳۸/۵۲	۵۵/۱۶	۲/۴۹	۰۳/۶۳	۳۴/۴۵	۰۸/۶۷	درصد فراگیری برنامه‌های رادیویی ایران
۱۰۰	۰۹/۱۴	۳۳/۱۵	۴/۸۴	۴/۱۴	۴۴/۱۸	۲۷/۱۳	۶۳/۱۹	همگرایی در زمینه برنامه‌های رادیویی ایران
۴۱/۱۵۳	۶۷/۶	۳۳/۳۳	۴۶/۱۳	۲۹/۱۸	۳۰	۳۳/۱۸	۳۳/۳۳	درصد فراگیری همکاری‌های علمی و دانشگاهی

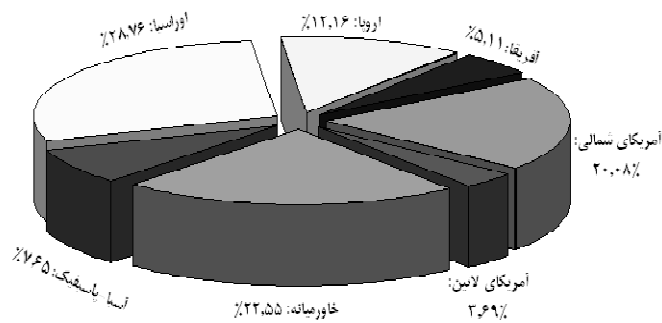
۱۰۰	۳۴/۴	۷۳/۲۱	۷۸/۸	۹۲/۱۱	۵۵/۱۹	۵۹/۱۱	۷۳/۲۱	همگرایی در زمینه همکاری‌های علمی و دانشگاهی
۸۲/۹۳	۶۵/۰	۱۱/۳۴	۲۳/۰	۸۹/۱۱	۷۸/۱	۷۹/۱	۳۷/۴۳	درصد پراکندگی مهاجران ایرانی
۱۰۰	۶۹/۰	۳۶/۳۶	۲۴/۰	۶۷/۱۲	۹/۱	۹۱/۱	۲۳/۴۶	همگرایی در زمینه مهاجران ایرانی
۱۰۰	۰	۰	۰	۰	۷۵/۸۰	۱	۲۵/۱۸	درصد پراکندگی و همگرایی در زمینه پذیرش مهاجران خارجی
۴/۲۹۸	۱/۰	۳/۰	۴/۰	۹/۱۳۵	۵/۵۹	۹/۱۱	۳/۹۰	نسبت توریست‌های ورودی به ایران به ازای هر هزار نفر جمعیت
۱۰۰	۰۳/۰	۱/۰	۱۳/۰	۵۴/۴۵	۹۴/۱۹	۹۹/۳	۲۷/۳۰	همگرایی در زمینه پذیرش توریست
۲۱/۳۲۴۰	۰	۱۶۸۳/۳	۹۲/۱	۲۹/۳۶۸	۱۰۵۰	۷/۷۶	۶۰	ضریب فعالیت مؤسسات ایران‌شناسی
۱۰۰	۰	۹۵/۵۱	۰۶/۰	۳۷/۱۱	۴/۳۲	۳۷/۲	۸۵/۱	همگرایی در زمینه فعالیت مؤسسات ایران‌شناسی

۰۶/۳۸۶	۰	۵۰	۰	۳۹/۲۴	۲۵۵	۶۷/۴۱	۱۵	ضریب فعالیت مؤسسات زبان شناسی فارسی
۱۰۰	۰	۹۵/۱۲	۰	۳۲/۶	۰۵/۶۶	۷۹/۱۰	۸۹/۳	همگرایی در زمینه فعالیت مؤسسات زبان شناسی فارسی
۷۲/۳۹۸	۱۴/۵۸	۶۱/۸۹	۹۵/۳۱	۷۷/۷۳	۷۷/۵۱	۰۴/۳۶	۴۴/۵۷	ضریب تدریس زبان های خارجی مناطق مختلف ژئوپلیتیکی در ایران
۱۰۰	۵۸/۱۴	۴۷/۲۲	۰/۱	۰۵/۱۸	۹۹/۱۲	۰۴/۹	۴۱/۱۴	همگرایی در زمینه تدریس زبان های خارجی
۱۰۰	۶۹/۳	۰۸/۲۰	۱۱/۵	۱۶/۱۲	۷۶/۲۸	۶۵/۷	۵۵/۲۲	متوسط همگرایی در زمینه اعمال قدرت نرم ایران

جدول شماره ۲. جایگاه هریک از مناطق ژئوپلیتیکی در رده‌بندی اعمال قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

خاورمیانه	آسیا - پاسیفیک	اوراسیای مرکزی	اروپا	افریقا	امریکای شمالی	امریکای لاتین	
۲	۵	۱	۴	۶	۳	۷	رتبه کلی (در مجموع)
۱	۴	۳	۵	۲	۶	۷	اسلام
۱	۳	۲	۵	۴	۶	۷	تشیع
۲	۵	۱	۴	۶	۳	۷	زبان فارسی
۲	۵	۱	۳	۶	۴	۷	نمایندگی‌های سیاسی
۳	۴	۱	۵	۶	۲	۷	نمایندگی‌های فرهنگی
۳	۴	۱	۵	۷	۲	۶	انجمن‌های دوستی
۲	۴	۱	۵	۶	۳	۷	هفته‌های فرهنگی
۲	۵	۳	۷	۶	۱	۴	سفرهای خارجی رئیس‌جمهوری
۳	۶	۷	۲	۵	۱	۴	روزنامه‌ها و سایت‌های ایرانی
۲	۶	۷	۳	۴	۱	۵	برنامه‌های تلویزیونی
۱	۶	۲	۴	۷	۳	۵	برنامه‌های رادیویی
۱	۴	۳	۵	۶	۲	۷	همکاری‌های علمی
۱	۴	۵	۳	۷	۲	۶	مهاجران ایرانی
۲	۳	۱	۶	۴	۷	۵	پذیرش مهاجران خارجی
۲	۴	۳	۱	۵	۶	۷	توریست
۵	۴	۲	۳	۶	۱	۷	مؤسسات ایران‌شناسی
۵	۳	۱	۴	۶	۲	۷	مؤسسات زبان‌شناسی فارسی
۴	۶	۵	۲	۷	۱	۳	تدریس زبان‌های خارجی

نمودار شماره ۱۹. میزان نسبی اعمال و کاربرد منابع و ابزارهای قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران
به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی

نتیجه گیری

بررسی و محاسبه ۱۸ مؤلفه اعمال و کاربرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان به تفکیک هفت منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه، آسیا - پاسیفیک، اوراسیای مرکزی، اروپا، آفریقا، امریکای شمالی و امریکای لاتین نشان داد جمهوری اسلامی ایران بیشترین میزان کاربرد قدرت نرم افزاری را در منطقه ژئوپلیتیکی اوراسیای مرکزی به میزان ۷۶/۲۸ درصد داشته است. از این لحاظ، خاورمیانه در جایگاه دوم قرار گرفته است. اما منطقه آسیا - پاسیفیک که جمهوری اسلامی ایران بر اساس تعاریف متفاوت همچون اوراسیای مرکزی و خاورمیانه، بخشی از آنها محسوب می شود، جایگاه پنجم را به خود اختصاص داده؛ درحالی که امریکای شمالی در رتبه سوم قرار گرفته است. بنابراین در خصوص میزان نسبی اعمال مؤلفه های نرم افزاری قدرت از سوی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای جهان، نظم ژئوپلیتیکی خاصی در خصوص فاصله جغرافیایی از مبدأ (ایران) مشاهده نمی شود. کما اینکه اروپا به عنوان یک منطقه ژئوپلیتیکی مستقل، پیش از آسیا قرار گرفته است.

همان گونه که یافته های جدول شماره ۲ نشان می دهد، جایگاه هریک از مناطق ژئوپلیتیکی در رده بندی میزان نسبی اعمال و کاربرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، رابطه مستقیم و دقیقاً یکسانی با همگرایی زبانی این مناطق با کشورمان دارد.

بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت بیشترین میزان اعمال قدرت نرم ایران در مناطقی است که ساکنان آن بیشتر با زبان فارسی در ارتباط هستند. از این رو، فرضیه‌ای که در ابتدای تحقیق مطرح شده و بیشترین میزان کاربرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را در مناطق با جمعیت بالای مسلمان و شیعه پیش‌بینی کرده بود، رد می‌شود. در خصوص منابع متغیر اعمال قدرت نرم در سطح جهانی، بیشترین فعالیت ایران متمرکز بر مؤسسات ایران‌شناسی و تأسیس این‌گونه مراکز در کشورهای مختلف جهان بوده است؛ به گونه‌ای که ضریب نفوذ این مؤسسات در کل جهان ۲۱/۳۲۴۰ درصد است، در حالی که به طور طبیعی با توجه به بررسی کشورهای ایران در کل جهان ۷۰۰ درصد است. این در حالی است که در هر کشور جهان، یک مؤسسه ایران‌شناسی وجود داشته باشد. اما در بسیاری از کشورها بیش از یک مؤسسه و بعضاً ده‌ها مؤسسه ایران‌شناسی وجود دارد. با این حال در این زمینه نیز تعادل برقرار نبوده و حتی یک مؤسسه ایران‌شناسی در کل منطقه امریکای لاتین فعال نیست. امریکای لاتین مغفول‌ترین منطقه از لحاظ توجه سیاست‌مداران ایرانی به کاربرد ابزارهای قدرت نرم است، به طوری که ضریب نفوذ مؤسسات ایران‌شناسی، مراکز آموزش زبان فارسی، برگزاری هفته‌های فرهنگی و نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در این منطقه صفر است و در بسیاری از شاخص‌های دیگر نیز با وضعیت قابل قبولی را در این منطقه مشاهده نمی‌کنیم.

در انتها ذکر این نکته ضروری است که به‌رغم بررسی مؤلفه‌های هجده‌گانه ابعاد نرم‌افزاری قدرت ایران در میان مناطق مختلف ژئوپلیتیکی و تأکید بر آنها به‌مثابه شاخص‌های افزایش‌دهنده قدرت نرم ایران، برخی از این ابزارها به‌ویژه منابع ثابت اسلام، تشیع و زبان فارسی در صورت استفاده نادرست از آنها می‌توانند در جهت کاهش قدرت نرم کشور عمل کنند. از این رو جمهوری اسلامی ایران جهت افزایش ضریب اثرگذاری قدرت نرم کشور باید علاوه بر بهره‌گیری از عوامل و مؤلفه‌های تقریباً ثابتی چون اسلام، تشیع و نیز هم‌زبانی دیگر کشورها با ایران، برنامه هدفمندی را جهت اعمال و تقویت دیگر منابع و ابزارهای نرم‌افزاری قدرت که عوامل متغیر محسوب می‌شوند، دنبال کند. در عین حال، بهره‌گیری صحیح و

عملی از تعالیم دینی و تأکید بر روح صلح‌طلبی و عدالت‌خواهی اسلام و تشیع در کنار استفاده بهینه از پیشینه ایران و زبان شیرین فارسی، مهم‌ترین و بزرگ‌ترین منبع و ابزار قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. *

پی‌نوشت‌ها

1. P. J. Taylor, *Political Geography of the Twentieth Century*, London: Belhaven Press, P. 330.
۲. درّه میرحیدر، «ژئوپلیتیک: ارائه تعریفی جدید»، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، شماره ۵۱، ۱۳۷۷، زمستان، مقاله شماره ۴۴۰، ص ۲۲.
۳. محمدرضا حافظ‌نیا، «تعریفی نو از ژئوپلیتیک»، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، شماره ۵۸ و ۵۹، ۱۳۷۹، پاییز و زمستان، مقاله شماره ۴۸۸، ص ۸۴.
۴. محمدرضا حافظ‌نیا، *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، (مشهد: انتشارات پاپلی، ۱۳۸۵)، ص ۳۷.
۵. حافظ‌نیا، «تعریفی نو از ژئوپلیتیک»، پیشین، ص ۸۶.
۶. حافظ‌نیا، *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، پیشین، ص ۳۸.
7. J. S. Nye, "The Benefits of Soft Power", until recently the dean of Harvard's Kennedy School, 2 August, 2004, available at: <http://hbswk.hbs.edu/archive/4290.html>, (accessed: 20 February 2008)
8. B. Gill & Y. Huang, "Sources and Limits of Chinese Soft Power", *Survival*, Vol. 48, No. 2, Summer 2006, PP. 17-36.
9. J. S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in Politics*, New York: Public Affairs, 2004, P. 6.
10. J. S. Nye, "Limits of American Power", *Political Science Quarterly*, Vol. 117, No. 4, 2002, P. 556.
11. J. S. Nye, "Soft power and American foreign policy", *Political Science Quarterly*, Vol. 119, No. 2, 2004, P. 257.
12. J. S. Nye, "Soft Power and Higher Education", Harvard University, 2005, P. 12, available at: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/FFP0502S.pdf>, (accessed: 6 December 2007)
13. Islamic Web, "How many Shia are there in the world?", 2007, available at: http://www.islamicweb.com/beliefs/cults/shia_population.htm, (accessed: 12 December 2008);
- Wikipedia, "Islam by Country", 2008, available at: <http://en.wikipedia>.

org/wiki/Demographics_of_Islam_-_Data_by_Country_Name, (accessed: 10 December 2008) ;

- Muslim Population Worldwide, "World Muslim Population", 26 April, 2007, available at: http://www.islamicpopulation.com/world_general.html, (accessed: 11 December 2008).

14. Islamic Web, *Op. Cit*; Aalulbayt Global Information Centre, "Shia Muslims Around the World", 2008, available at: <http://www.imamreza.net/eng/imamreza.php?id=3591>, (accessed: 12 December 2008) ; Nation Master, "Demographics of Islam", July, 2007, available at: <http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Demographics-of-Islam>, (accessed: 7 December 2008)

15. Wikipedia, "Persian language", 2007, available at: http://en.wikipedia.org/wiki/Persian_language, (accessed: 3 December 2008)

- UCLA, "History and Origins of Persian (Parsi or Farsi) and Dari-Persian language", 2006, available at: http://www.iranchamber.com/literature/articles/persian_language.php, (accessed: 3 December 2008)

- Answers, "Persian language", 2007, available at: <http://www.answers.com/topic/persian-language>, (accessed: 2 December 2008)

- Learn Persian Online, "Persian language", 2007, available at: http://www.learn-persian.com/english/Persian_language.php, (accessed: 3 December 2008)

- M. Schams, "Persisch-Deutsch Übersetzer / Dolmetscher in Berlin", Iranica Institute, 2006, available at: <http://www.iranica.de/>, (accessed: 2 December 2008)

- G. Lazard, "The Rise of the New Persian Language", in R. N. Frye, *The Cambridge History of Iran*, Vol. 4, 1975, Cambridge: Cambridge University Press, PP. 595-632.

16. Britannica Online Encyclopedia, "Iranian languages", 2005, available at: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/293577/Iranian-languages>, (accessed: 5 December 2008)

۱۷. وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران، «نماینده‌گی‌های سیاسی مقیم در ایران»، ۱۳۸۷:

<http://www.mfa.gov.ir/cms/cms/Tehran/fa/Mission/>

۱۸. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، «نشانی نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور»، ۱۳۸۷: <http://pe.icro.ir/?c=40970&t=3>

ایرانیان خارج از کشور، «رایزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ایران»، ۱۳۸۷:

<http://www.iranyad.ir/?m=44147&c=35751&t=3>

۱۹. استعلام از مرکز هماهنگی انجمن‌های دوستی ایران واقع در وزارت امور خارجه.
۲۰. اطلاعات مربوط به این بخش از طریق پردازش اینترنتی و جست‌وجو در سایت گوگل براساس اسم کشورها همراه با واژه «هفته فرهنگی ایران» به دست آمده است.
۲۱. تابناک، «تغییرات چشمگیر در سفرهای خارجی احمدی‌نژاد»، ۲۸ آذر، ۱۳۸۶:
<http://www.tabnak.ir/pages/?cid=3492>
۲۲. راهنمای سایت‌های ایرانی، «روزنامه‌های چاپ ایران»، ۱۳۸۷:
<http://www.geocities.com/taranehha/siteha/roznameha.htm>
- کتاب اول، «روزنامه کیهان»، ۱۳۸۵:
<http://www.ketabeavval.ir/Tehran/830.aspx>
- پایگاه اطلاع‌رسانی داوری، «فهرست روزنامه‌های ایران»، ۱۳۸۶:
<http://davary.com/Newspapers.aspx>
- الوفاق، ۱۳۸۷:
<http://www.al-vefagh.com/1387/871010/html>
- ایران دیلی، ۱۳۸۷:
<http://www.iran-daily.com/1387/3306/html>
- ایران نیوز، ۱۳۸۷:
<http://www.irannewsdaily.com/home.asp?home=true>
- تهران تایمز، ۱۳۷۸:
<http://www.tehrantimes.com>
23. Nation Master, "English speakers (most recent) by country", 2006, available at: http://www.nationmaster.com/graph/lan_eng_spe-language-english-speakers, (accessed: 19 August 2008)
- National Virtual Translation Center, "World Languages", 2008, available at: <http://www.nvtc.gov/lotw/languageList.html>, (accessed: 1 August 2008)
24. The World Factbook, "Rank Order - Internet users", 2008, available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2153rank.html>, (accessed: 28 March 2008)
25. Jame-Jam TV Network, "Presentation of Jame-Jam TV Network", 2003, available at: <http://www.jjtvn.ir/english-about-us.asp>, (accessed: 8 September 2008)
۲۶. سایت خبری العالم، «معرفی شبکه العالم»، ۱۳۸۴:
<http://www.alalam.ir/farsi/service/about-us.htm>
- ایرنا، «مدیرکل اخبار شبکه العالم: نبرد رسانه‌ای، جنگ قرن ۲۱ است»، ۲۹ آذر، ۱۳۸۶:
<http://www2.irna.ir/fa/news/view/line-10/8608294178191811.htm>
۲۷. شبکه جهانی سحر، «ضرورت‌ها و زمینه‌های شکل‌گیری شبکه جهانی سحر»، ۱۳۸۰:
http://sahartv.irib.ir/index.php?option=com_content&view=article&id=230&Itemid=56
۲۸. الکوثر، «معرفی شبکه الکوثر (من نحن)»، ۱۳۸۵:
<http://www.alkawthartv.ir>

۲۹. ایرنا، «فعالیت گسترده شبکه پرس تی‌وی»، ۲ تیر، ۱۳۸۶
<http://www2.irna.ir/fa/news/view/line-2/8604023216190535.htm>
۳۰. روزنامه شرق، «پرس تی‌وی در گفت‌وگو با مدیر شبکه Press TV»، ۱۱ تیر، ۱۳۸۶، ص ۸.
۳۱. خبرگزاری فارس، «شبکه تلویزیونی خبری پرس تی‌وی با حضور رئیس‌جمهور افتتاح می‌شود»، ۶ تیر، ۱۳۸۶
<http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=8604060470>
32. PRESS TV, "About Us", 2007, available at: <http://www.presstv.ir/aboutus.aspx>, (accessed: 18 January 2008)
۳۳. روزنامه شرق، پیشین.
34. Guardian, "An antidote to Fox: Iran launches English TV channel", 3 July, 2007, available at: <http://www.guardian.co.uk/media/2007/jul/03/iran.television>, (accessed: 5 November 2007)
35. The Jerusalem Post, "Iran launches English TV news station", 27 June, 2007, available at: <http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1182409649771&pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull>, (accessed: 2 November 2007)
36. Nation Master, "French speakers (most recent) by country", 2006, available at: http://www.nationmaster.com/graph/lan_fre_spe-language-french-speakers, (accessed: 18 December 2008)
37. National Virtual Translation Center, *Op. Cit.*
38. Kurdish Academy of Language, "The Kurdish Population", 5 July, 2008, available at: <http://www.kurdishacademy.org/?q=node/199>, (accessed: 27 November 2008)
39. Kurdish Academy of Language, "The Kurdish Population", 5 July, 2008, available at: <http://www.kurdishacademy.org/?q=node/199>, (accessed: 27 November 2008)
40. National Virtual Translation Center, *Op. Cit.*
41. World Service, "Iranian Media, Global Audience", 2008, available at: <http://worldservice.trib.ir/>, (accessed: 16 December 2008)
42. National Virtual Translation Center, *Op. Cit.*
۴۳. دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، «گزارش تفصیلی فعالیت‌های دفتر همکاری‌های علمی و بین‌المللی»، ۱۳۸۵:
<http://www.msrt.ir/sites/OISC/DocLib7/Forms/AllItems.aspx>
44. Sh. Hakimzadeh, "Iran: A Vast Diaspora Abroad and Millions of Refugees at Home", Migration Information Source, 2006, available at: <http://www.migrationinformation.org/profiles/display.cfm?ID=424>, (accessed: 8

April 2008)

- Wikipedia, "Iranian citizens abroad", 2007, available at: http://en.wikipedia.org/wiki/Iranian_citizens_abroad, (accessed: 4 April 2008)

- امیرمحمد حاجی یوسفی و سمیه بهمرد، «چرایی مهاجرت نخبگان از ایران پس از پایان جنگ تحمیلی»، پژوهشنامه علوم سیاسی، شماره ۴، پاییز ۱۳۸۵، صص ۲۹-۳۳
- مسعود محمدی الموتی، «جهانی شدن و مهاجرت نخبگان: بررسی تجربه ایران»، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱۵، زمستان ۱۳۸۳، ص ۲۲۴.

45. Nation Master, "Refugees and internally displaced persons", 2008, available at: http://www.nationmaster.com/graph/imm_ref_and_int_dis_per_ref_cou_of_ori-internally-displaced-persons-country-origin, (accessed: 19 October 2008)

- Hakimzadeh, *Op. Cit.*

۴۶. علی مراسلی، «تخمین توابع عرضه و تقاضای توریسم خارجی در ایران»، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی مجید صباغ کرمانی، ۱۳۷۴، تهران، دانشگاه تربیت مدرس (دانشکده علوم انسانی)، ص ۸
۴۷. ایرنا، «خاورمیانه، آسیای جنوب شرقی و اروپا اولویت بازار هدف گردشگری ایران است»، ۲۳ شهریور، ۱۳۸۷:

<http://www4.irna.ir/View/Fullstory/Tools/PrintVersion/?NewsId=157883>

۴۸. سمیه کریمائی، «تخمین تابع تقاضای اکوتوریسم (مطالعه موردی: گیلان)»، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی رحمان خوش اخلاق، ۱۳۸۷، اصفهان، دانشگاه اصفهان (دانشکده علوم اداری و اقتصاد)، ص ۱۶.

۴۹. بنیاد ایران شناسی، «مؤسسات ایران شناسی خارج از کشور به زبان فارسی»، ۱۳۸۷:
http://213.176.111.15:8080/moasesat_lf/Country.aspx

۵۰. شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی، «مراکز آموزش زبان فارسی»، ۱۳۸۶:

[http://www.persian-language.org/Resource/Centers_Resource.](http://www.persian-language.org/Resource/Centers_Resource.asp?PagePosition=1)

asp?PagePosition=1

۵۱. دفترچه راهنمای کنکور سراسری ۱۳۸۷.